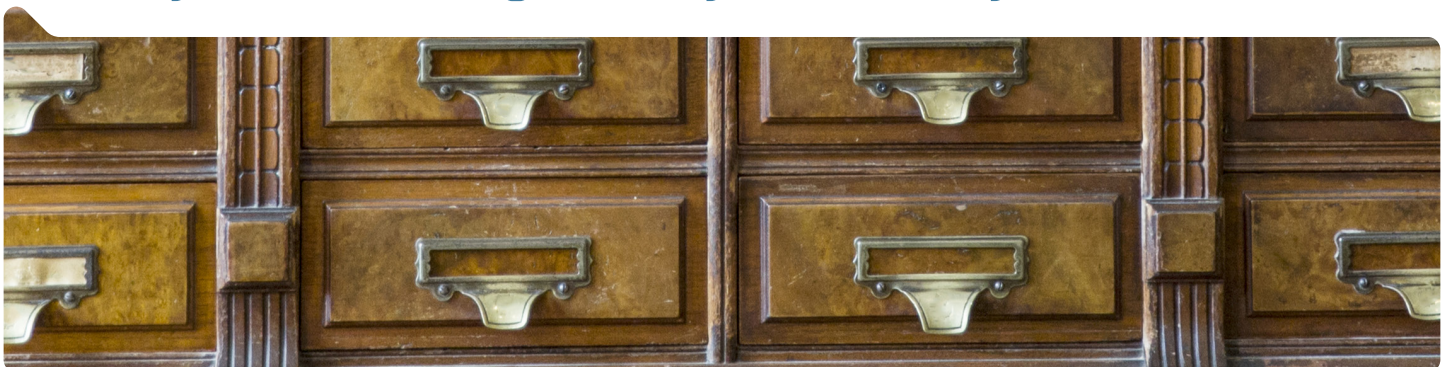

Pensioenfonds

Medewerkers Apotheken

Halfjaarverslag MVB januari - juni 2022

pensioenfonds medewerkers apotheken

Inhoudsopgave

	02
1. MVB-ontwikkelingen H1 2022	04
2. Inleiding Verantwoord Beleggen	07
3. Uitsluitingsbeleid	09
5. Stembeleid & Corporate Governance	37
6. Bijlagen	45

1. MVB-ontwikkelingen H1 2022

In het afgelopen halfjaar heeft PMA verschillende stappen gezet op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. We hebben ons MVB-beleid verder aangescherpt. Dit beleid is te vinden op [de website van PMA](#).

We hebben ons landenbeleid herzien

PMA is voornemens te gaan beleggen in staatobligaties van opkomende landen (Emerging Market Debt). Het beleggen in opkomende markten is niet zonder risico. Overheden van de landen waarin wordt belegd kennen historisch gezien een hogere blootstelling aan mensenrechtenschendingen, schendingen van arbeidsnormen en corruptie.

Daarom hebben we vorig jaar besloten om een stringent landenbeleid te hanteren voor deze beleggingscategorie. Naast landen die worden uitgesloten vanwege VN of EU sancties, sluiten we ook landen uit die ondermaats scoren op drie objectieve en breed geaccepteerde benchmarks voor mensenrechten, arbeidsnormen en corruptie.

Afgelopen half jaar heeft PMA besloten om, vanwege praktische overwegingen, het landenbeleid te herzien, zodat het in lijn wordt gebracht met het aangescherpte landenbeleid van fiduciair vermogensbeheerder Achmea IM. Het herziene landenbeleid is gebaseerd op dezelfde uitgangspunten als voorheen, maar zet sterker aan op het thema mensenrechten i.p.v. arbeidsnormen.

De landenuitsluitingslijst is opgenomen in sectie 3.3.4.

We hebben ons stembeleid aangescherpt

Begin 2022 heeft PMA het stembeleid voor het stemmen op aandelen van beursgenoteerde bedrijven verder aangescherpt. Zo wordt er een duidelijker verband gelegd tussen ESG-factoren en het benoemen van bestuurders en beloningen.

We stemmen tegen de (her-)benoeming van bestuursleden bij een gebrek aan transparantie op het gebied van duurzaamheid en bij een tekortkoming om ESG-risico's adequaat te beheren/beperken. Op basis van het engagementprogramma en de escalatiestrategie kunnen wij tegen de (her-)benoeming van bestuurders stemmen die de materiële ESG-onderwerpen in hun bedrijfsstrategie (waaronder het beloningsbeleid) onvoldoende hebben

geadresseerd. Op het thema klimaat verwachten we dat de bedrijfsstrategie is gericht op de doelstelling om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graden Celsius, zoals uiteengezet in het Klimaatakkoord van Parijs en/of een plan hebben opgesteld om in 2050 een netto-uitstoot van nul te bereiken.

Ook op het gebied van beloningen worden nu ook expliciet ESG-criteria meegenomen. Van de grootste bijdragers aan de CO₂-uitstoot (olie en gas-, staal-, cement- en nutsbedrijven) verwachten wij een transitieplan dat onderdeel is van de strategie en gekoppeld is aan het beloningsbeleid. Indien dit niet het geval is zal PMA tegen het beloningsbeleid stemmen.

Ons aangepaste stembeleid vindt u op onze website.

We ontwikkelen een klimaatbeleid

Klimaat is een belangrijk thema voor PMA. Daarom zijn we in 2022 van start gegaan met het ontwikkelen van een klimaatbeleid. Hiertoe hebben we in de eerste helft van het jaar 2 belangrijke stappen gezet: het opstellen van klimaatovertuigingen en het verkrijgen van inzicht in klimaatrisico's en -kansen.

We hebben klimaatovertuigingen geformuleerd

In het afgelopen half jaar heeft het bestuur van PMA klimaatovertuigingen vastgesteld. Deze overtuigen bieden houvast bij de doorontwikkeling en uitvoering van het klimaatbeleid. Onze klimaatovertuigingen zijn hieronder opgesomd en worden bij de volgende update, richting het einde van het jaar, opgenomen in ons MVB-beleid. Onze klimaatovertuigingen zijn als volgt:

PMA vindt klimaatverandering een belangrijk thema. Wij willen een bijdrage leveren aan het beperken van de negatieve gevolgen veroorzaakt door klimaatverandering. Bovendien verwacht het pensioenfonds dat, door rekening te houden met klimaatverandering, de beleggingsportefeuille minder gevoelig is voor klimaatrisico's en er een beter rendement kan worden behaald. Daarom:

1. zijn klimaatrisico's belangrijke risico's waarmee PMA nu en in toenemende mate rekening houdt bij het maken van beleggingsbeslissingen. Het verlagen van de CO₂-voetafdruk van de beleggingsportefeuille speelt hierbij een belangrijke rol;

2. ziet PMA voor zichzelf een rol om, binnen bestaande beleggingscategorieën, de energietransitie te helpen financieren;

3. onderschrijft PMA de doelstellingen van het Akkoord van Parijs om opwarming van de aarde tegen te gaan. We geloven dat door haar invloed als actief aandeelhouder aan te wenden, in samenwerking met andere beleggers, meer impact in de reële economie kan worden bereikt, dan door niet meer te beleggen in CO₂-intensieve ondernemingen;

4. is PMA van mening dat het effect van "stranded assets" een relevante risico factor is die de aankomende jaren steeds belangrijker zal worden. Onder "stranded assets" verstaan we ondernemingen met een bedrijfsmodel, waarvan wij denken dat het als gevolg van de energietransitie op termijn geen bestaansrecht meer heeft. We monitoren de ontwikkelingen ten aanzien van "stranded assets" periodiek;

5. wil PMA zoveel mogelijk invulling geven aan het thema klimaat door met de inzet van verschillende instrumenten de grootste klimaatrisico's te beperken. We doen daarbij meer dan wat het meest eenvoudig toepasbaar is (dus meer dan het plukken van 'laaghangend fruit') maar streven ook niet voor iedere beleggingscategorie een klimaatstrategie na. We bezien dit vanuit een totaal portefeuille niveau als op het niveau van de beleggingen.

We hebben inzicht in ESG- en klimaatrisico's en -kansen
Vorig jaar heeft PMA toegang gekregen tot de ESG-meter. Dat is een online dashboard met duurzaamheidsinformatie over de beleggingsportefeuille. Met behulp van de ESG-meter worden ESG- en klimaatrisico's in de beleggingsportefeuille inzichtelijk gemaakt. In juni hebben we een nulmeting verricht. Deze nulmeting toont aan hoe en in welke mate onze beleggingsportefeuille is blootgesteld aan klimaatrisico's en -kansen. Op basis van deze inzichten, in combinatie met onze klimaatovertuigingen, willen we

specifieke klimaatdoelstellingen en acties formuleren. Met de ESG-meter gaan we vervolgens de voortgang op de doelstellingen monitoren.

We passen een worst-in-class strategie toe in onze bedrijfsobligatiemandaten

PMA gelooft dat het meenemen van ESG-informatie in beleggingsbeslissingen kan leiden tot een beter risicorendementsprofiel van de beleggingsportefeuille. Daarom willen wij ondernemingen met een slechte ESG-score zoveel mogelijk weren uit onze portefeuilles. In het afgelopen half jaar zijn we het gesprek aangegaan met de vermogensbeheerders van onze bedrijfsobligatieportefeuilles over dit thema. De uitkomst van het gesprek is dat de vermogensbeheerders niet (langer) beleggen in de ondernemingen met de slechtste ESG-scores, o.b.v. de strategie en methodiek van de beheerder. In de tweede helft van dit jaar onderzoeken we hoe we deze vorm van ESG-integratie ook toe kunnen passen voor ons aandelenmandaat.

We beoordelen onze vermogensbeheerders op duurzaamheidscriteria

In het eerste half jaar van 2022 heeft PMA een selectie- en monitoringsbeleid vastgesteld. MVB is een belangrijk onderdeel van dit beleid. Voortaan zullen MVB-aspecten dus een nog zichtbaardere rol spelen bij de selectie van vermogensbeheerders. Daarnaast worden de vermogensbeheerders van PMA op structurele basis beoordeeld en geëvalueerd op het gebied van duurzaamheid. Met ingang van 2022 is er een aparte pijler voor alle MVB-gerelateerde aspecten toegevoegd aan het beoordelingsraamwerk. De beoordeling van de verschillende MVB-aspecten is niet nieuw, maar was tot nu toe onderdeel van verschillende andere pijlers. Om tot een objectief beeld te komen van de MVB-pijler hebben we een vragenlijst opgesteld en uitgestuurd aan vermogensbeheerders. De vragen zijn uiteenlopend en hebben betrekking op het MVB-beleid binnen een organisatie, de integratie van MVB in het beleggingsproces en het beloningsbeleid bij een vermogensbeheerder. Uit het beoordelen van de ingevulde vragenlijst volgt een score die weer leidt tot een groen, oranje of rode kleur op de MVB-pijler. De score geeft een beeld van in hoeverre vermogensbeheerders aandacht en middelen besteden aan MVB.

In de meest recente beoordeling en evaluatie zijn alle vermogensbeheerders van PMA positief (groen) beoordeeld op de MVB-pijler. Mocht een van de vermogensbeheerders in de toekomst matig of slecht scoren op de MVB-pijler, dan gaan we het gesprek aan met de beheerder, met als doel de MVB-prestaties te verbeteren.

We voldoen aan Europese duurzaamheidswetgeving (SFDR & Taxonomieverordening)

Het voldoen aan Europese duurzaamheidswetgeving is komende jaren een belangrijk onderwerp voor PMA. We zijn compliant met de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), die in is gegaan per 10 maart 2021. Deze wetgeving vraagt om meer transparantie over duurzaamheid en de toepassing daarvan in het beleggingsbeleid. Om hieraan te voldoen zijn teksten in het beleid en op de website aangepast. Onze pensioenregeling kwalificeert als SFDR art. 8. Dat betekent dat wij vanaf 2023 zullen rapporteren over de impact van onze beleggingen op mens en milieu. De wetgever wordt in de toekomst steeds specifiekter waar het gaat om richtlijnen voor transparantie. De komende tijd wordt daarom verder gewerkt aan het blijven voldoen aan de transparantieverplichtingen die vanuit duurzaamheidswetgeving worden gevraagd.

2. Inleiding Verantwoord Beleggen

Pensioenfonds Medewerkers Apotheken (hierna ook: PMA) voert een Maatschappelijk Verantwoord Beleggen beleid (hierna: MVB-beleid) bij het beheer van haar vermogen. In deze halfjaarlijkse rapportage leest u de laatste stand van zaken met betrekking tot de ingezette instrumenten en vindt u terug welke activiteiten namens PMA zijn ondernomen. Op de website van PMA vindt u beleidsdocumenten en rapportages waarnaar in dit rapport wordt verwezen. Deze inleiding geeft een kort overzicht van de achtergrond van verantwoord beleggen.

2.1. Verantwoord beleggen

Pensioenfonds Medewerkers Apotheken vindt maatschappelijk verantwoord beleggen belangrijk. Pensioenfonds Medewerkers Apotheken vindt dat verantwoord beleggen bijdraagt aan het realiseren van een goed en betaalbaar pensioen voor huidige en toekomstige generaties. Daarom besteedt Pensioenfonds Medewerkers Apotheken waar nodig en mogelijk binnen de fiduciaire verantwoordelijkheid aandacht aan ecologische, sociale en governance onderwerpen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen door ondernemingen waarin belegd wordt speelt een belangrijke rol.

2.2. Uitgangspunten

Voor het MVB-beleid hanteert PMA de principes van het Global Compact van de Verenigde Naties (UN Global Compact) als uitgangspunt alsook de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (OESO-richtlijnen) en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (Guiding Principles).

Het UN Global Compact bestaat uit tien breed geaccepteerde principes (zie bijlage 5.1) en beslaat vier hoofdthema's:

- Mensenrechten;
- Arbeidsnormen;
- Milieu;
- Anticorruptie.

Deze principes vinden hun oorsprong in internationale verdragen zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de principes van de International Labour Organisation (ILO). Het UN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun eigen invloedssfeer kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitvoeren.

De OESO-richtlijnen geven naast de vier genoemde thema's richting aan ondernemingsgedrag op de volgende thema's:

- Consumentenbelangen;
- Wetenschap en technologie;
- Mededinging;
- Belastingen.

De UN Guiding Principles bieden internationaal geaccepteerde richtlijnen over hoe ondernemingen met mensenrechten dienen om te gaan.

2.3. Instrumenten

In de uitvoering van het verantwoord beleggen beleid hanteert PMA een aanpak waarbij gebruik wordt gemaakt van de volgende instrumenten:

1. Het uitsluiten van ondernemingen en landen;
2. Het voeren van dialogen met ondernemingen (engagement);
3. Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen (proxy voting);
4. Integratie van duurzaamheidsinformatie in beleggingsprocessen (ESG-integratie);
5. Doelinvesterings.

De instrumenten, de gemaakte keuzes en de recente ontwikkelingen worden ieder in afzonderlijke hoofdstukken besproken.

2.4. Reikwijdte van het verantwoord beleggen beleid

Beleggen via mandaten

Daar waar mogelijk past PMA haar MVB-beleid toe op de beleggingen. Het MVB-beleid van PMA is van toepassing op beleggingen in discretionaire mandaten. PMA belegt in mandaten voor de volgende beleggingscategorieën:

- aandelen wereldwijd
- bedrijfsobligaties EU
- bedrijfsobligaties VS
- staatsobligaties
- beursgenoteerd vastgoed (wereldwijd)

PMA onderhoudt een uitsluitingenlijst waaraan de beheerders van deze mandaten zich dienen te houden. Daarnaast past PMA het stembeleid toe op de aandelen waarin het fonds belegt. Voor zowel de aandelenportefeuille als voor beide bedrijfsobligatieportefeuilles gaat PMA de dialoog aan met de ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt.

PMA maakt voor het beheer van haar vermogen ook gebruik van externe vermogensbeheerders. Wanneer het pensioenfonds gebruik maakt van beleggingsfondsen van externe vermogensbeheerders, is het niet mogelijk om het eigen MVB-beleid toe te passen. PMA kiest er daarom voor om in beleggingsfondsen te beleggen die zo veel mogelijk aansluiten bij de uitgangspunten van het pensioenfonds. Deze beleggingsfondsen worden vervolgens ook aan ESG-criteria getoetst.

Specifiek beleid vastgoed (niet-beursgenoteerd)

Voor vastgoedbeleggingen (niet-beursgenoteerd) hanteert Pensioenfonds Medewerkers Apotheken geen uitsluitingen op objectniveau. Het ESG-beleid voor vastgoed is gericht op 'positive screening'. Binnen de randvoorwaarden (zoals risico/rendement en de positie van PMA binnen fondsen) verlangt PMA het onderstaande van de externe managers van vastgoedportefeuilles:

A) Minimaal 80% van de objecten/managers heeft een minimale score van drie GRESB -sterren en in 2021 gemiddeld minimaal vier GRESB-sterren voor alle beleggingen van de vastgoedfondsen/-mandaten, waarin PMA direct belegt.

B) PMA nodigt de (bestaande en -eventueel- toekomstige) operationele managers uit voor een gesprek over:

- het klimaatrisico in hun portefeuilles
- de locaties van hun beleggingen
- de CO2-uitstoot van hun beleggingen
- de verdeling van GRESB-scores van hun beleggingen

2.5. Transparantie en verantwoording

Transparantie is onafscheidelijk verbonden aan een goed MVB-beleid. PMA rapporteert daarom tweemaal per jaar over hoe zij de afgelopen periode invulling gaf aan het MVB-beleid. Ook rapporteert PMA over de wijze waarop instrumenten zijn ingezet op sociale, governance en milieuthema's. Daarnaast geven wij inzicht in ons stemgedrag via een vote disclosure system. De rapportages en het systeem zijn toegankelijk via de website van PMA. Ook staan de volgende documenten op website:

1. Verantwoord beleggen beleid;
2. Stembeleid;
3. Overzicht van beleggingen;
4. Stem- en corporate governance kwartaalverslagen;
5. Verslag betrokken en verantwoord aandeelhouderschap.

3. Uitsluitingsbeleid

Er kunnen uiteenlopende redenen zijn voor een institutionele belegger om op voorhand niet te willen beleggen in bepaalde ondernemingen of landen. Zo kan men ervoor kiezen om niet te beleggen in ondernemingen die ongewenst gedrag vertonen of ondernemingen die controversiële producten produceren. Wanneer een onderneming betrokken is bij een controversieel product, veelal een kernactiviteit van de onderneming, is het toepassen van een engagementbeleid niet reëel. Het is immers lastig de onderneming over te halen een ander product te produceren. PMA past in dat geval een uitsluitingsbeleid toe. Daarnaast kunnen ondernemingen die op structurele wijze met hun gedrag internationale normen met betrekking tot mensenrechten, milieu, arbeidsnormen of corruptie schenden en waarbij engagementresultaten achterblijven, worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij vormen de principes van het UN Global Compact, de UN Guiding Principles en de OESO-richtlijnen het uitgangspunt. Het uitsluitingsbeleid van PMA richt zich op drie onderdelen: producenten van controversiële wapens, tabak en structurele schenders van internationale gedragsnormen.

3.1. Controversiële wapens

3.1.1. Definitie controversiële wapens

PMA kiest ervoor niet te beleggen in ondernemingen die controversiële wapens produceren. Wij vinden wapens controversieel wanneer deze onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burger- en militaire doelen. Ook na afloop van een conflict veroorzaken deze wapens nog op aanzienlijke schaal slachtoffers en ontwrichten deze de maatschappij en de economie. Dit is de reden dat wij ons beleggingsuniversum op voorhand willen ontdoen van deze producten. In de praktijk gaat het om de volgende wapens:

1. Nucleaire wapens;
2. Biologische wapens;
3. Chemische wapens;
4. Antipersoonsmijnen;
5. Clustermunitie.

Bij het bepalen van de definitie van controversiële wapens zoekt het pensioenfonds aansluiting bij internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend en bij het beleid van de Nederlandse overheid. Het volledige uitsluitingsbeleid kunt u terugvinden in het MVB-beleid op de website van PMA.

3.1.2. Vaststelling uitsluitingen

Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS ESG stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens. Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele beleggingsuniversum. Wanneer het onderzoeksbureau betrokkenheid vaststelt, is dat reden tot uitsluiting.

3.1.3. Overzicht uitsluitingen controversiële wapens

Verbod beleggen in clustermunitie

Met betrekking tot het verbod tot beleggen in clustermunitie heeft de AFM geïnventariseerd welke ondernemingen per 1 januari 2022 voldoen aan de criteria geformuleerd in artikel 21a Besluit Marktmissbruik. Uit deze inventarisatie blijkt dat de drie beursgenoteerde ondernemingen volgens tabel 2.1.3.1 in ieder geval onder de wettelijke definitie van een 'verboden onderneming' als bedoeld in artikel 21a Besluit Marktmissbruik vallen.

TABEL 3.1.3.1 INDICATIEVE AFM LIJST PER 1 JANUARI 2022¹

Onderneming	Land	Clustermunitie
Poongsan Corporation	Zuid-Korea	ja
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.	China	ja
LIG Nex1 Co Ltd.	Zuid-Korea	ja

¹ Bron: Achmea Investment Management & "Indicatieve AFM Lijst"

Zie onderstaand de actuele uitsluitingslijst voor ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapens:

- Adecco Group AG
- AECOM
- Aerojet Rocketdyne Holdings Inc
- Airbus SE
- Alten SA
- Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.
- Aryt Industries Ltd
- Babcock International Group PLC
- BAE Systems PLC
- Bharat Dynamics Limited
- Boeing Co/The
- Booz Allen Hamilton Holding Corp
- Brookfield Asset Management Inc
- Brookfield Business Partners L.P.
- BWX Technologies Inc
- CACI International Inc
- CAE Inc
- China Aerospace Science & Industry Group Corp.
- China Aerospace Science & Technology Corp.
- China National Nuclear Corp.
- China North Industries Corp.
- China North Industries Group Corp., Ltd.
- China Poly Group Co., Ltd.
- China Shipbuilding Industry Co., Ltd.
- CNIM Group SA
- Cohort PLC
- Doosan Enerbility Co Ltd
- Eaton Corp PLC
- Fluor Corp
- Fortive Corp
- General Dynamics Corp
- Hitachi Zosen Corp
- Honeywell International Inc
- Huntington Ingalls Industries Inc
- Jacobs Engineering Group Inc
- Johns Hopkins University
- KBR Inc
- Kier Group PLC
- Kratos Defense & Security Solutions Inc
- L3Harris Technologies Inc
- Larsen & Toubro Ltd
- Leidos Holdings Inc
- Leonardo SpA
- LIG Nex1 Co., Ltd.
- Lockheed Martin Corp
- Lumibird
- Moog Inc
- Morgan Sindall Group PLC
- Motovilicha Plants PJSC
- MTAR Technologies Ltd.
- Northrop Grumman Corp
- Parsons Corp
- Poongsan Corp
- Poongsan Holdings Corp
- Premier Explosives Ltd
- Raytheon Technologies Corp

- Rolls-Royce Holdings PLC
- S&T Dynamics Co Ltd
- S&T Holdings Co Ltd
- Safran SA
- Sandhar Technologies Ltd.
- Science Applications International Corp
- Serco Group PLC
- SGL Carbon SE
- Solar Industries India Ltd.
- Spirit AeroSystems Holdings Inc
- Steel Partners Holdings LP
- Tennessee Valley Authority
- Textron Inc
- Thales SA
- Ultra Electronics Holdings PLC
- Walchandnagar Industries Ltd
- Wartsila OYJ Abp

Per 1 juli 2022 is geen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum betrokken bij de productie van biologische- en/of chemische wapens.

3.2. Tabaksproducenten

3.2.1. Definitie tabaksproducenten

PMA wenst op voorhand niet te beleggen in producenten van tabak(smiddelen). Het betreft de producenten van tabaksproducten én hun leveranciers, die minimaal 50% van de omzet halen uit leveringen aan tabaksproducenten.

3.2.2. Vaststelling uitsluitingen

Op basis van het criterium tabak wordt elk halfjaar de lijst van uitgesloten ondernemingen vastgesteld binnen de betreffende beleggingsuniversums. Deze lijst wordt gecommuniceerd naar alle relevante vermogensbeheerders die de lijst toepassen.

3.2.3. Overzicht uitsluitingen tabak

Binnen het beleggingsuniversum zijn per 1 juli 2022 de volgende ondernemingen aangemerkt als tabaksproducent

¹

- 22nd Century Group, Inc.
- Al-Eqbal Co. for Investment Plc
- Altria Group Inc
- BADECO ADRIA dd
- British American Tobacco Malaysia Bhd.
- British American Tobacco PLC
- Cia de Distribucion Integral Logista Hol
- Coka Duvanska Industrija AD
- Duvanski Kombinat ad Podgorica
- Eastern Co SAE
- Fabrika duvana Banja Luka AD
- Godfrey Phillips India Ltd.
- Gudang Garam Tbk PT
- Hrvatski Duhani dd
- Imperial Brands PLC
- Japan Tobacco Inc
- Karelia Tobacco Co., Inc.
- Khyber Tobacco Co. Ltd.
- KT&G Corp
- Ngan Son JSC
- NTC Industries Ltd.
- Old Holdco, Inc.
- Philip Morris International Inc
- PT Wismilak Inti Makmur Tbk
- RLX Technology Inc
- Scandinavian Tobacco Group A/S
- Sinnar Bidi Udyog Ltd.

¹ Bron: Achmea Investment Management, Bloomberg

- SITAB
- Smoore International Holdings Ltd
- Starfleet Innotech, Inc.
- Strumica Tabak AD
- Swedish Match AB
- Union Tobacco & Cigarette Industries Co.
- Universal Corp/VA
- Vector Group Ltd
- VST Industries Limited

3.3. Normschenders

3.3.1. Definitie normschenders

Naast producenten van controversiële wapens vindt PMA ook dat ondernemingen die op grove en structurele wijze internationaal breed gedragen normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie schenden, moeten worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hiervoor hanteert PMA een aantal belangrijke raamwerken als uitgangspunt, namelijk het UN Global Compact, de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles. De OESO-richtlijnen onderscheiden naast de vier genoemde thema's ook de volgende thema's: consumentenbelangen, wetenschap en technologie, mededinging en belastingen. De *UN Guiding Principles* geven handvatten voor staten en ondernemingen hoe mensenrechtenschendingen in de praktijk te voorkomen, te adresseren en te mitigeren.

3.3.2. Vaststelling uitsluitingen

Voor de discretionaire aandelen- en bedrijfsobligatiemandaten wordt vastgesteld welke

ondernemingen UN Global Compact principes schenden. Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS ESG stelt jaarlijks (medio-jaar) vast welke ondernemingen betrokken zijn bij schendingen van internationale normen. Leidraad hierbij zijn de principes van het UN Global Compact op het vlak van mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anti-corruptie. Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele beleggingsuniversum in de vorm van benchmarks.

Wanneer het onderzoeksbureau heeft geverifieerd dat een onderneming een schending pleegt op één van bovengenoemde principes kan dit aanleiding zijn met de onderneming in dialoog te gaan. PMA spreekt van een structurele schending wanneer de schending na de dialoog ten minste twee jaar nog niet (in voldoende mate) is opgeheven. Dan kan het pensioenfonds overgaan tot uitsluiting van de onderneming. Beleggingen in uitgesloten ondernemingen worden verkocht. Geen nieuwe aandelen of obligaties worden aangekocht zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat. Bij een geverifieerde opheffing van de schending zal de onderneming van de uitsluitingslijst worden verwijderd.

3.3.3. Overzicht uitsluitingen normschenders

Per 1 juli 2022 zijn wereldwijd 31 ondernemingen voor beleggingen uitgesloten van het relevante beleggingsuniversum vanwege structurele schendingen van internationaal breed geaccepteerde normen.

TABEL 3.3.3.1 UITSLUITINGSLIJST STRUCTURELE NORMSCHENDERS PER 1 JULI 2022¹

Onderneming	Norm	Schending
Altice Financing SA		Recht op zelfbeschikking
B Communications LTD		Recht op zelfbeschikking
Bank Hapoalim		Recht op zelfbeschikking
Bank Leumi Le-Israel		Recht op zelfbeschikking
Bezeq The Israeli Telecom Co		Recht op zelfbeschikking
CELLCOM ISRAEL		Recht op zelfbeschikking
Centrais Eletricas Brasileiras S.A.- Eletrobras		Recht op zelfbeschikking
Companhia Energetica de Minas Gerais- CEMIG		Rechten van inheemse volken
Elsawedy Electric Co.		Milieuvuiling
Enbridge, Inc.		Rechten van inheemse volken
Energy Transfer LP / Energy Transfer Operating LP		Rechten van inheemse volken
Export-Import Bank of India		Milieuvuiling
First International Bank Of Israel Ltd/T		Recht op zelfbeschikking
General Dynamics Corp		Betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen
Israel Discount Bank Ltd		Recht op zelfbeschikking
Marathon Petroleum Corp.		Rechten van inheemse volken
Mizrahi-Tefahot Bank		Recht op zelfbeschikking
NTPC Ltd		Milieuvuiling
Partner Communications Co. Ltd / PARTNER COMMU ADR		Recht op zelfbeschikking
Petroleos de Venezuela SA		Milieuvuiling
Phillips 66 / Phillips 66 Partners LP		Rechten van inheemse volken
POSCO / POSCO ADR		Obstructie vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen
Power Construction Corporation of China, Ltd		Milieuvuiling
Raytheon Technologies Corp		Betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen
Red Rock Resorts Inc		Obstructie vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen
Serco Group PLC		Betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen
Station Casinos LLC		Obstructie vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen
Sumitomo Chemical Co		Milieuvuiling
Syngenta AG		Milieuvuiling
Vale S.A. / Vale SA Pfd A		Recht op zelfbeschikking
XPO Logistics		Arbeidsomstandigheden

3.3.4. Uitsluiting landen

Staatsobligaties van landen worden uitgesloten van beleggingen wanneer deze op structurele en langdurige wijze mensenrechten en arbeidsnormen schenden. Het gaat daarbij niet zo zeer of de overheden internationale conventies en verdragen hebben ondertekend maar of de landen de afspraken daadwerkelijk naleven. Naast de EU- en VN-sanctielijst worden de prestaties van de landen in de Freedom in the World index, de ITUC Global Rights index en de Corruption Perception Index als vertrekpunt gebruikt bij het opstellen van een landenuitsluitingslijst.

TABEL 3.3.4.1 UITGESLOTEN LANDEN PER 1 JANUARI 2022

Land	Reden uitsluiting
Afghanistan	Arbeidsnormen, anti-corruptie
Algeria	Arbeidsnormen
Bahrein	Arbeidsnormen
Bangladesh	Arbeidsnormen
Belarus	Arbeidsnormen, sanctiewet
Brazil	Arbeidsnormen
Burundi	Arbeidsnormen, anti-corruptie
Cambodia	Arbeidsnormen
Central African Republic	Sanctiewet, mensenrechten en arbeidsnormen
Chad	Mensenrechten, arbeidsnormen
China	Mensenrechten, arbeidsnormen
Colombia	Arbeidsnormen
Congo Republic	Mensenrechten, anti-corruptie
Democratic Republic of the Congo	Mensenrechten, anti-corruptie
Cuba	Mensenrechten
Djibouti	Mensenrechten
Ecuador	Arbeidsnormen
Egypt	Mensenrechten, arbeidsnormen
Equatorial Guinea	Mensenrechten, anti-corruptie
Eritrea	Mensenrechten, arbeidsnormen
Eswatini	Mensenrechten, arbeidsnormen
Ethiopia	Mensenrechten
Gabon	Mensenrechten
Guatemala	Arbeidsnormen
Guinea Bissau	Anti-corruptie
Haiti	Arbeidsnormen, anti-corruptie

Honduras	Arbeidsnormen
Hong Kong	Arbeidsnormen
India	Arbeidsnormen
Indonesia	Arbeidsnormen
Iran	Sanctiewet, mensenrechten, arbeidsnormen,
Iraq	Arbeidsnormen
Jordan	Arbeidsnormen
Kazakhstan	Mensenrechten, arbeidsnormen
North Korea	Sanctiewet, mensenrechten, arbeidsnormen, anti-corruptie
Kuwait	Arbeidsnormen
Kyrgyzstan	Mensenrechten
Laos	Mensenrechten, arbeidsnormen
Libya	Mensenrechten, anti-corruptie
Malaysia	Arbeidsnormen
Myanmar	Sanctiewet, arbeidsnormen
Pakistan	Arbeidsnormen
Philippines	Arbeidsnormen
Russia	Mensenrechten, sanctiewet
Rwanda	Mensenrechten
Saudi Arabia	Mensenrechten
Somalia	Sanctiewet, mensenrechten, arbeidsnormen, anti-corruptie
Sudan	Sanctiewet, mensenrechten, arbeidsnormen, anti-corruptie
South Sudan	Mensenrechten, arbeidsnormen, anti-corruptie
Syria	Sanctiewet, mensenrechten, arbeidsnormen, anti-corruptie
Tajikistan	Mensenrechten
Thailand	Mensenrechten, arbeidsnormen
Turkey	Arbeidsnormen
Turkmenistan	Mensenrechten, anti-corruptie
Ukraine	Arbeidsnormen
United Arab Emirates	Mensenrechten, arbeidsnormen
Uzbekistan	Sanctiewet, mensenrechten
Venezuela	Mensenrechten, anti-corruptie
Vietnam	Mensenrechten
Yemen	Mensenrechten, arbeidsnormen, anti-corruptie
Zimbabwe	Sanctiewet, arbeidsnormen

4. Engagement

Een onderneming is gericht op het maken van winst. Dit streven naar winstmaximalisatie kan echter op gespannen voet komen te staan met internationale richtlijnen voor verantwoord ondernemen, zoals het Global Compact, de OESO-richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of de UN Guiding Principles on Business & Human Rights. Wanneer ondernemingen deze internationale richtlijnen systematisch schenden wordt gedrag onverantwoord. Daarmee ontstaat er een risico voor de continuïteit van de onderneming en houdbaarheid van winstrealisatie op de lange termijn. Daarom is het in het voordeel van de onderneming en al haar belanghebbenden dat richtlijnen voor verantwoord ondernemen worden gerespecteerd. PMA gaat in dialoog met ondernemingen, met als inzet: het duidelijk stellen van kaders, het ontwikkelen van kennis bij ondernemingen en het definiëren van 'good practices'. Wij gaan in gesprek met ondernemingen over lange termijn waardecreatie. Zo dragen wij bij aan het bewaken van het juiste evenwicht en beschermen we onze belangen en die van onze deelnemers.

4.1. Dialoog en de minimale uitgangspunten

Engagement is het aangaan van de dialoog met ondernemingen. Het is een centraal middel in het verantwoord beleggen beleid van PMA. Met het aangaan van de dialoog willen wij het duurzame gedrag van ondernemingen verbeteren, lange termijn waarde creatie stimuleren en tegelijkertijd aandeelhouderswaarde vergroten. Wij voeren de dialoog op meerdere vlakken:

1. Wij spreken ondernemingen aan die internationaal breed gedragen normen en principes over mensenrechten, arbeidsnormen, milieu of anticorruptie schenden. Dit noemen wij **Normatief engagement**.
2. Wij spreken ondernemingen in specifieke sectoren of ketens aan ter bevordering van een algemene standaard. Dit noemen wij **Thematisch engagement**.
3. Wij spreken met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen over Ecologische, Sociale en Governance (ESG)kwesties. Dit doen wij veelal in collectief verband. Dit noemen wij **ESG Nederland engagement**.

De doelstellingen

De verschillende typen engagement hebben elk een andere focus en doelstelling. Voor elk van de verschillende vormen geldt dat engagement een zaak van de lange adem is. Voor de diverse trajecten wordt uitgegaan van een looptijd van drie jaar. Anders dan bij het instrument uitsluiting, waarbij pensioenfondsen of beleggingsfondsen op voorhand niet

beleggen in ondernemingen, geldt voor engagement dat er wel belegd wordt in ondernemingen die ter discussie staan, maar we als aandeelhouder het management juist actief aansporen om het beleid of activiteiten te verbeteren.

Het **Normatieve Engagement** heeft als doel structurele schendingen van Global Compact principes, OESO-richtlijnen, of UN Guiding Principles te stoppen en te voorkomen. Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de principes staan veelal in de belangstelling van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) en de media. In de praktijk leiden deze schendingen ook vaker tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Dit zijn directe negatieve financiële effecten, die ook de belangen van aandeelhouders schaden. Normatief engagement voeren wij uit in samenwerking met ISS ESG.

Om tot een selectie van de ondernemingen te komen, die vallen binnen het Normatief engagement programma, wordt een due diligence proces uitgevoerd. Het beleggingsuniversum wordt doorlopend gescreend op het schenden van één of meerdere principes van de VN Global Compact, OESO-richtlijnen of UN Guiding principles door onderzoeksbureau ISS ESG. Bij vermoedens van een mogelijke schending wordt een dialoog gestart om escalatie te voorkomen. Ook bij een vastgestelde schending wordt de dialoog met deze bedrijven opgestart met als doel de schending op te heffen en mogelijke nieuwe schendingen in de toekomst te voorkomen. Daarbij zal ook herstel van de

situatie en mogelijke schadevergoedingen voor bijvoorbeeld lokale bevolking ter sprake komen.

Het **Thematische engagement** heeft een andere doelgroep dan normatief engagement. Hier staan niet de bedrijven centraal die normen schenden, maar juist bedrijven die zowel financieel als maatschappelijk op bepaalde thema's hun prestaties verder kunnen verbeteren. De thema's worden gekozen in samenspraak met klanten en binnen de speerpunten van het MVB-beleid. Bij de keuze spelen de volgende zaken een rol:

- Materialiteit van het thema;
- Sociale of ecologische relevantie van het thema;
- Omvang van de onderneming in de beleggingsportefeuille (zowel aandelen als bedrijfsobligaties);
- Succeskans voor slagen van de dialoog.

De uitvoering van de thematische engagement wordt gedaan door het Team MVB van Achmea IM.

In het **ESG Nederland** engagement is PMA in gesprek met de belangrijkste Nederlandse ondernemingen. Dit valt veelal samen met het aandeelhoudervergaderingenseizoen. Deze dialogen vinden veelal in collectief verband plaats, in samenwerking met andere Nederlandse institutionele beleggers en Eumedion, het Nederlandse corporate governance platform voor institutionele beleggers. Het gezamenlijke doel is het beïnvloeden van governance en duurzaamheidsthema's, veelal ingegeven door de actualiteit van de aandeelhoudersvergadering. Te denken valt aan beloningsbeleid, benoeming van bestuurders, fusies & overnames en sociaal- en milieubeleid. De uitvoering van de ESG Nederland dialogen wordt gedaan door Team MVB van Achmea IM.

Thema's in het engagementprogramma

Het engagementprogramma van Pensioenfonds Achmea beslaat het engagementprogramma de volgende thema's:

TABEL 4.1.1 LOPENDE THEMA'S

#	Thema	Dialogvorm
1	Schending Mensenrechten	Normatief
2	Schending Arbeidsnormen	Normatief
3	Schending Milieu	Normatief
4	Schending Anti-Corruptie	Normatief
5	Nederlandse Beursgenoteerde ondernemingen	ESG Nederland
6	Goede en Beschikbare Medicijnen	Thematisch Gezondheid
7	Plastics	Thematisch Sociaal

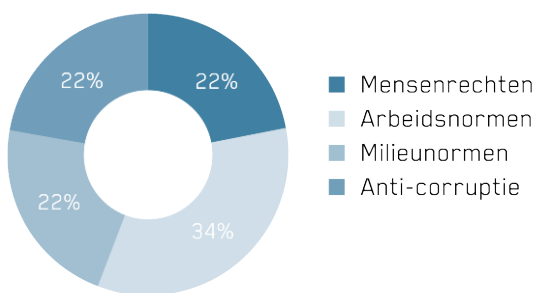
Binnen deze thema's liepen in het eerste halfjaar van 2022 **37 dialogen**. Het kan voorkomen dat in het kader van Normatieve engagement met een onderneming over meerdere (dreigende) schendingen wordt gesproken. Dit zien we als meerdere dialogen. Daarnaast kan het voorkomen dat een onderneming deel uitmaakt van verschillende thematische dialogen. Deze gevallen zien wij ook als meerdere dialogen. Ook kan sprake zijn van verschillende juridische entiteiten of dochterondernemingen. Indien dit het geval is zien wij dit als één dialoog. In totaal bestond het totale engagementprogramma uit **37 dialogen** met **36 unieke ondernemingen**.

Vermeldenswaardige ontwikkelingen binnen de engagementthema's zijn in de komende paragrafen toegelicht. Voor ieder thema is inzichtelijk gemaakt welke ondernemingen zijn opgenomen in het engagementprogramma.

4.2. Resultaten voortgang normatieve dialogen

PMA vindt het belangrijk om in gesprek te gaan met ondernemingen die internationaal breed gedragen normen schenden. Wij noemen dit normatieve engagement. Per 31 juni 2022 maken 30 ondernemingen deel uit van het normatieve engagementprogramma. Met deze ondernemingen spreken wij over één of meerdere normschendingen. Het aantal normschendingen waarover wij spreken kan daarom afwijken van het aantal ondernemingen in het normatieve engagementprogramma. In totaal lopen er 41 dialogen. Onderstaand is weergegeven hoe het programma naar normschending is opgebouwd.

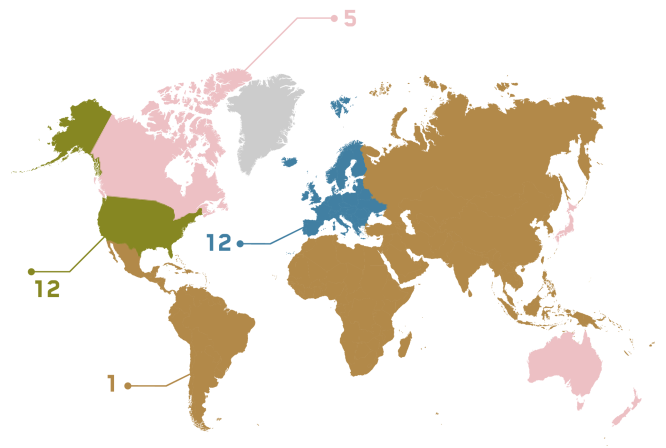
FIGUUR 4.2.1 NORMSCHENDING

De ondernemingen zijn gevestigd over verschillende regio's en markten. De focus van het programma ligt op de ontwikkelde markten met 29 dialogen. Wij verdelen deze onder in Europa, Verenigde Staten en Wereld Overig (Japan, Australië, Canada, Nieuw-Zeeland). Daarnaast voeren wij de dialoog met 1 onderneming uit opkomende markten. Zie in figuur 2 de regionale verdeling van ondernemingen in het normatieve engagementprogramma.

In het afgelopen halfjaar is met 17 ondernemingen een nieuwe dialoog geïnitieerd of een al lopende dialoog opnieuw opgestart.

FIGUUR 4.2.2 ONDERNEMINGEN NAAR REGIO

Voortgang van de lopende dialogen

Iedere dialoog heeft vier onderneming specifieke doelstellingen. Deze doelstellingen worden samengevat in vier mijlpalen, zoals weergegeven in tabel 1. De mijlpalen worden in iedere dialoog getoetst aan de hand van vier indicatoren, namelijk: (1) een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd, (2) er zijn maatregelen geïnitieerd, (3) er is een toezegging gedaan en (4) er zijn geen maatregelen genomen.

Niet iedere mijlpaal is relevant in een dialoog. Per dialoog is bekeken welke mijlpaal wel of niet relevant is voor de onderneming. Herstel en verhaal is bijvoorbeeld niet in alle gevallen relevant omdat er niet één specifieke groep van benadeelden is of herstel & verhaal al plaats heeft gevonden via het nationale rechtssysteem.

TABEL 4.2.1 MIJLPALLEN

Mijlpalen	
1	Delen van relevante informatie
2	Implementatie van beleid
3	Herstel en Verhaal
4	Opheffen en/of voorkomen

De statistieken over de voortgang van engagementprogramma gaat over het totale engagementprogramma. Alle (positief) afgesloten dialogen zijn uit de statistieken gehaald, waardoor onderstaande statistieken een beeld geeft van de lopende dialogen.

Ten aanzien van de eerste mijlpaal, het delen van relevante informatie, zien we dat in 41% van de dialogen hierop nog geen stappen zijn gezet door de onderneming. Dat kan komen door onwil van de desbetreffende onderneming of omdat de dialoog pas recent van start is gegaan. In totaal is in 44% van de dialogen wel informatie gedeeld, in geen van de gevallen ook geverifieerd door een onafhankelijke partij. In 12% van de dialogen heeft de onderneming wel een toezegging gedaan dit te doen.

TABEL 4.2.2 DELEN VAN RELEVANTE INFORMATIE

Indicatoren	Mijlpaal 1: Delen van relevante informatie
 Er zijn geen maatregelen genomen	41%
 Er is een toezegging gedaan	12%
 Er zijn maatregelen geïnitieerd	44%
 Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	0%
 n.v.t.	2%

Voor de tweede mijlpaal, de implementatie van het beleid, zien we dat in 24% van de dialogen de ondernemingen hierop stappen hebben gezet en geen zijn geverifieerd door een onafhankelijke partij. In 24% van de dialogen is de toezegging gedaan hierop stappen te zetten en in 41% van de dialogen hebben de ondernemingen zowel geen stappen gezet als toezeggingen gedaan.

TABEL 4.2.3 IMPLEMENTATIE VAN BELEID

Indicatoren	Mijlpaal 2: Implementatie van beleid
 Er zijn geen maatregelen genomen	41%
 Er is een toezegging gedaan	24%
 Er zijn maatregelen geïnitieerd	24%
 Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	0%
n.v.t.	10%

Het mogelijk maken van Herstel & Verhaal, zoals ook benoemd in het IMVB-convenant, is de derde mijlpaal. Hierbij zien we dat in 24% van de dialogen de onderliggende doelstellingen zijn behaald, waarvan geen geverifieerd zijn door een onafhankelijke partij. Voor 44% van de dialogen is

deze mijlpaal niet relevant vanwege de aard van de schending.

TABEL 4.2.4 HERSTEL EN VERHAAL

Indicatoren	Mijlpaal 3: Herstel en Verhaal
 Er zijn geen maatregelen genomen	44%
 Er is een toezegging gedaan	10%
 Er zijn maatregelen geïnitieerd	24%
 Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	0%
n.v.t.	22%

Bij de vierde mijlpaal, het opheffen en/of voorkomen van de schending, zien we dat in 12% van de dialogen de ondernemingen hierop de onderliggende doelstellingen hebben behaald, waarvan geen geverifieerd zijn door een onafhankelijke partij. Additioneel is in 20% van de dialogen de toezegging gedaan om maatregelen te zullen nemen. In 41% van de dialogen dienen de ondernemingen hier nog stappen op te zetten.

TABEL 4.2.5 OPHEFFEN EN/OF VOORKOMEN

Indicatoren	Mijlpaal 4: Opheffen en/of voorkomen
 Er zijn geen maatregelen genomen	41%
 Er is een toezegging gedaan	20%
 Er zijn maatregelen geïnitieerd	12%
 Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	0%
n.v.t.	27%

Afgesloten dialogen

Voorafgaand aan de rapportageperiode is, in het totale engagementprogramma, 1 dialoog succesvol afgesloten. Dat betekent dat deze onderneming niet langer betrokken is bij de (vermeende) schending.

Voorafgaand aan het voortijdig afsluiten van een dialoog hanteren wij een escalatiestrategie. In hoofdstuk 8 zijn de ondernemingen te vinden die op de normatieve escalatielijst staan. Bij deze bedrijven gaan wij de aandeelhoudersvergaderingen monitoren en beoordelen of er anders gestemd kan worden op de vergadering.

De profielen van alle dialogen zijn dit halfjaar niet per casus weergegeven. Indien interesse is naar informatie over een specifieke casus dan kan dit opgevraagd worden bij het MVB team. In het rapport van H2 2022 zal er gerapporteerd worden over de voortgang van alle relevante dialogen.

UITGELICHT VESTAS: Vermeende schending van gezondheids- en veiligheidsnormen voor werknemers in Spanje

Opgeheven schending: Arbeidsnormen

In het voorjaar van 2019 publiceerde een Deense vakbond een reeks onderzoeksrapporten over de gezondheid van Vestas werknemers. Aan de hand van interviews en analyses van medische dossiers concludeerden de onderzoekers, dat werknemers van een dochteronderneming van Vestas longziekten en allergische reacties opliepen op het werk. De oorzaak was volgens de onderzoeken de langdurige blootstelling aan schadelijke stoffen tijdens werkzaamheden. De auteurs stelden dat 70 werknemers sinds 2015 long- en huidziekten opliepen in de fabrieken van Vestas. Na inspectie vroeg de Spaanse arbeidsinspectie aan Vestas om het veiligheidsbeleid van de onderneming te herzien.

Nieuwe, onafhankelijke audits die in 2021 zijn uitgevoerd, stelden vast dat Vestas nu voldoet aan de wettelijke voorschriften, ook voor chemicaliënbeheer. Vestas verwees in de dialoog met ISS ESG begin 2022 naar een audit van een derde partij uit 2019 waarin werd geconcludeerd dat de omgang met chemicaliën over het algemeen goed werd beheerd. In de dialoog verstrekte de onderneming ook informatie over het klachtenmechanisme. Ook is Vestas in dialoog met werknemersvertegenwoordigers. Sinds 2020 zijn er geen nieuwe beschuldigingen over gezondheidsklachten in de fabriek geweest.

We concluderen dat Vestas protocollen en beleid ten aanzien van veiligheid in de fabrieken heeft verbeterd en daarover adequaat heeft gerapporteerd. Om deze reden is het oordeel van oranje gewijzigd naar groen.

Mensenrechtenschendingen

Het doel van deze dialogen is het opheffen van de geconstateerde of vermeende mensenrechtenschendingen. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en rapportages te ontwikkelen die verband houden met het voorkomen van nieuwe mensenrechtenschendingen. De onderneming moet aantonen dat de schending van relevante UN Global Compact principes, OESO-richtlijnen of de UN Guiding principles is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij dit vaststelt. Mensenrechtenschendingen kunnen betrekking hebben op de activiteiten van ondernemingen in landen met controversiële regimes. Door hun activiteiten in deze landen genereren de ondernemingen inkomsten voor de betreffende regimes, die deze inkomsten vervolgens vaak niet ten goede laten komen aan de lokale bevolking. Daarnaast komt het voor dat lokale gemeenschappen direct worden geschaad door de activiteiten van de ondernemingen. Andere voorbeelden van schendingen op het gebied van mensenrechten zijn onrechtmatigheden tegen de lokale bevolking door personeel of ingehuurd veiligheidsdiensten van ondernemingen.

PMA is in het eerste halfjaar van 2022 met 3 ondernemingen een dialoog gestart over een (vermeende) mensenrechtenschending.

TABEL 4.2.1 GEÏNITIEERDE DIALOGEN MENSENRECHTENSCHENDING H1 2022¹

Onderneming	Gestart
Freeport-McMoRan, Inc.	Q1 2022
Rio Tinto Limited	Q1 2022
The AES Corporation	Q2 2022

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2022 zijn geen van de lopende dialogen op het gebied van mensenrechten afgesloten.

Arbeidsnormenschendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van een geconstateerde of vermeende arbeidsnormenschending. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en

rapportages te ontwikkelen die verband houden met het voorkomen van nieuwe arbeidsnormenschendingen.

Structurele schendingen van het UN Global Compact, OESO-richtlijnen of de UN Guiding Principles, in het bijzonder de principes die gaan over arbeidsnormen, vormen financiële en reputatierisico's voor de onderneming en voor belanghebbenden, zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van deze beginselen. Mochten zij zich daaraan wel schuldig maken, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat schendingen in de toekomst opnieuw zullen optreden.

Structurele schendingen van arbeidsnormen kunnen betrekking hebben op kinderarbeid en andere vormen van gedwongen arbeid in de ketens van toeleveranciers van ondernemingen. Ook discriminatie van bijvoorbeeld zwangere vrouwen of personeel met een bepaalde etnische achtergrond komt voor, zowel binnen ondernemingen zelf als binnen de ketens van toeleveranciers.

De onderneming moet aantonen dat de schending van de UN Global Compact principes is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven.

Pensioenfonds Achmea is in het eerste halfjaar van 2022 met 7 ondernemingen een dialoog gestart over een (vermeende) arbeidsnormenschending.

TABEL 4.2.1 GEÏNITIEERDE DIALOGEN ARBEIDSNORMENSCHENDING H1 2022¹

Onderneming	Gestart
Delta Air Lines, Inc	Q1 2022
Lyft, Inc.	Q1 2022
Mitsubishi Electric Corp.	Q1 2022
Sumitomo Corp.	Q1 2022
Carrefour SA	Q2 2022
Target Corporation	Q2 2022
Wal-Mart Stores Inc.	Q2 2022

¹ Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2022 zijn 2 van de lopende dialogen op het gebied van arbeidsnormenschending afgesloten.

De dialoog met **Mitsubishi Electric Corp.** is gewijzigd van oranje naar groen (score 4: wordt aan herstel gewerkt). Deze wijziging vond plaats omdat Mitsubishi Electric in maart 2022 aan ISS ESG heeft medegedeeld dat het, in overeenstemming met het bevel van het Thaise Hooggerechtshof, corrigerende maatregelen heeft genomen. Zo is het geschil tussen de lokale vakbond en IndustriALL bijgelegd, is de

vakbondsvoorzitter in ere hersteld en is achterstallig loon uitbetaald.

De dialoog met **Vestas Wind Systems A/S** wordt eerder in dit hoofdstuk uitgelicht.

Milieuschendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van de gevonden schendingen van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen en het ontwikkelen van beleid, systemen en rapportages die verband houden met het voorkomen van nieuwe milieuschendingen.

Structurele schendingen van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen, in het bijzonder de principes die gaan over milieu, vormen financiële, operationele en reputatierisico's voor de onderneming en voor haar belanghebbenden, zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen daarom te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van deze principes. Mochten zij zich wel daaraan schuldig maken, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat de schendingen in de toekomst opnieuw optreden.

De dialoog wordt gevoerd aan de hand van SMART-doelstellingen. De onderneming moet aantonen dat een schending van UN Global Compact principes of OESO-richtlijnen structureel is opgeheven waarbij het wenselijk is dat een externe onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven. Bij het opheffen van de schending moet ook gedacht worden aan het nemen van corrigerende maatregelen, schadeloosstelling van betrokkenen en het opzetten en uitvoeren van herstelplannen.

Pensioenfonds Achmea is in het eerste halfjaar van 2022 met 5 ondernemingen een dialoog gestart over een (vermeende) milieu normschending.

TABEL 4.2.1 GEÏNITEERDE DIALOGEN MILIEUSCHENDINGEN H1 2022¹

Onderneming	Gestart
Rio Tinto Plc	Q1 2022
Bayer AG	Q2 2022
Stellantis NV	Q2 2022
Tokyo Electric Power Co. Holdings, Inc.	Q2 2022
Exxon Mobil Corporation	Q2 2022

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2022 zijn geen van de lopende dialogen op het gebied van milieuschendingen afgesloten.

Anti-corruptieschendingen

Omkoping en corruptie zijn niet verenigbaar met goed ondernemingsbestuur en hebben een negatieve invloed op de (creatie van) aandeelhouderswaarde. Het leidt tot nadelige economische, sociale en politieke uitkomsten. Overtredingen van internationale principes op het gebied van anticorruptie kunnen schadelijk zijn voor de reputatie van een onderneming en de waarde van merken.

Eén van de universele principes van het UN Global Compact en OESO-richtlijnen is gericht op corruptie. Dit principe roept ondernemingen op preventieve en handhavingsmaatregelen te nemen en een effectief systeem op te zetten voor de bestrijding van corruptie.

Dit engagementthema heeft als doel het anticorruptiebeleid en de maatregelen tegen corruptie bij ondernemingen te verbeteren. Daarnaast moet ook voldoende duidelijk worden gemaakt welke acties worden ondernomen tegen werknemers, agenten en onderaannemers die betrokken zijn bij beschuldigingen in verband met corruptie. Hierbij is het belangrijk dat er transparant wordt gecommuniceerd over verrichte onderzoeken en over doorgevoerde veranderingen.

PMA is in het eerste halfjaar van 2022 met 1 onderneming een dialoog gestart over een (vermeende) corruptieschending.

TABEL 4.2.1 GEÏNITEERDE DIALOGEN CORRUPTIESCHENDINGEN H1 2022¹

Onderneming	Gestart
ING Groep NV	Q1 2022

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2022 is er 1 dialoog afgesloten op het gebied van anti-corruptie.

Het oranje oordeel van **Deutsche Bank** is gewijzigd naar groen (score 5: onder observatie), vanwege de aanzienlijke tijd die is verstreken en het gebrek aan gerapporteerde ontwikkelingen in de onderzoeken van de Amerikaanse autoriteiten naar het mogelijk witwassen.

4.3. Thematische dialogen

Het thematische engagementprogramma van PMA is gericht op het verhogen van sociale, milieu en governance standaarden in sectoren, ketens of bij individuele ondernemingen die zich in het beleggingsuniversum bevinden. Het engagementprogramma sluit aan bij de speerpunten en MVB strategie van PMA. We doen gedegen onderzoek om de bedrijven te selecteren waarmee de dialoog het meest kansrijk is en om de dialoog goed voor te bereiden.

In het eerste halfjaar van 2022 bestaat het thematische engagementprogramma uit twee engagementthema's die zich in verschillende fases bevinden. Binnen deze tweethema's zijn 15 ondernemingen opgenomen. In tabel 1

is weergegeven hoe het programma naar thema is opgebouwd.

TABEL 4.3.1 AANTAL DIALOGEN NAAR THEMA

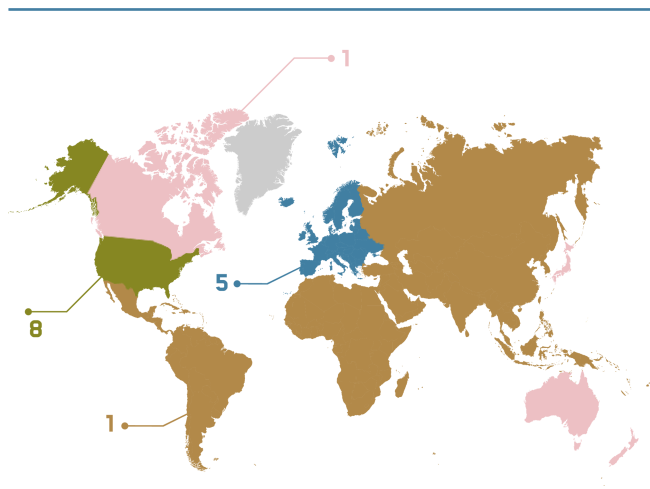
Thema	%
Plastics	47%
Goede en Beschikbare Medicijnen	53%

De ondernemingen zijn verspreid over verschillende regio's en markten. De focus van het programma ligt op de ontwikkelde markten. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen Europa, Verenigde Staten en Wereld Overig. Figuur 1 toont de regionale verdeling van ondernemingen in het thematische engagementprogramma.

TABEL 4.3.2 ENGAGEMENTTHEMA'S

Thema	Speerpunt	Gestart	Sectoren/ketens
Plastics		Q3 2019	Chemie
Goede en Beschikbare Medicijnen		Q3 2019	Farmaceutische sector

FIGUUR 4.3.1 REGIOVERDELING

In het afgelopen halfjaar is 115 keer inhoudelijk contact geweest met 15 ondernemingen.

Hieronder vindt u een geaggregeerd overzicht over alle lopende thematische engagements. In de thematische hoofdstukken wordt voor elk thema afzonderlijk gedetailleerder ingegaan op de doelstellingen, de gesprekken en de uitkomsten per thema.

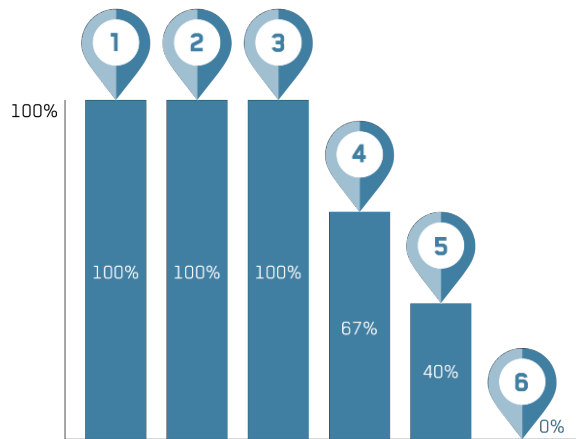
Voortgang wordt gerapporteerd aan de hand van mijlpalen. Deze worden nader geïntroduceerd in hoofdstuk 2.

Ten aanzien van de bedrijven die zijn geselecteerd voor het thematische engagementprogramma is:

- voor 100% de eerste mijlpaal bereikt, namelijk het voorbereidend onderzoek afgerond.
- voor 100% de tweede mijlpaal bereikt, namelijk een initiërende brief of e-mail uitgestuurd om het contact tot stand te brengen.
- ten aanzien van de derde mijlpaal door 100% van de ondernemingen positief op onze vraag gereageerd. De dialoog is gaande.
- voor 67% de vierde mijlpaal bereikt, namelijk de toezegging van de onderneming.
- voor 40% de vijfde mijlpaal bereikt, wat betekent dat er een aanpassing is geweest in het beleid & proces.

Vanwege de korte looptijd van een aantal relatief nieuwe engagementthema's hebben veel ondernemingen nog niet mijlpaal 4 en de daaropvolgende mijlpalen behaald. Toezeggingen met betrekking tot beleidsaanpassingen en implementatie daarvan verwachten wij doorgaans pas in de tweede helft van het engagement traject.

FIGUUR 4.3.2 MIJLPAALVERDELING

1. Analyse van het bedrijf
2. Initieren dialoog
3. Voeren van dialoog
4. Toezegging onderneming
5. Aanpassen beleid & proces
6. Afronden dialoog

4.3.1. Plastics

Het gebruik van plastics heeft een enorme vlucht genomen en plastics worden gebruikt in diverse toepassingen; van verpakkingsmateriaal, kleding, plastic flessen tot speelgoed en koelkasten. Het gebruik van plastics voldoet daarmee aan een grote vraag uit de samenleving en biedt veel voordelen, soms ook op het gebied van duurzaamheid. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van plastics in auto's waardoor het gewicht en daardoor ook het brandstofverbruik afneemt. Een ander voorbeeld is gebruik van plastics als verpakkingsmateriaal waardoor de houdbaarheid van voedingsproducten wordt verlengd wat kan bijdragen aan minder verspilling. Zo kan het gebruik van plastics een milieuwinst opleveren die groter is dan de milieukosten die gemoeid zijn bij de productie van plastics². Er zijn echter ook grote zorgen rond het gebruik van plastics.

Achtergrond van thema

Er zijn grote zorgen rond het gebruik van plastics. Zo wordt bijna alle plastic gemaakt uit olie. Dit betekent dat nu wel 6% van de mondiale olieproductie gebruikt wordt voor de productie van plastics. Door economische ontwikkelingen zal dit percentage naar verwachting toenemen tot 20% van de mondiale olieproductie in 2050. De winning van olie leidt tot substantiële schade aan het milieu en de productie van plastic veroorzaakt CO₂ uitstoot. Een ander probleem is dat slechts een klein gedeelte, ca. 10% van de geproduceerde plastics op dit moment wordt gerecycled, ongeveer 40% op stortplaatsen terecht komt en 14% wordt verbrand. Dat betekent dat meer dan 30% uiteindelijk in het milieu eindigt en een grote vervuilingbron is voor meren, rivieren en uiteindelijk de oceanen. Jaarlijks komt er ruim 3 miljoen ton aan plastic in de oceanen terecht. Bij ongewijzigd beleid kan dit er toe leiden dat er in 2050 meer plastic dan vis in de oceanen aanwezig is.

De gevolgen van het gebruik van plastics voor klimaat en milieu leiden tot toenemende regelgeving die van groot belang is voor producenten en gebruikers³. Zo heeft China in 2017 aangekondigd geen plastic afval meer te importeren en wil India in 2022 plastics verbieden die na eenmalig gebruik worden weggegooid. Ook Europa heeft stappen aangekondigd en streeft ernaar om te zorgen dat in 2030 al het plastic recyclebaar is⁴. Ook onder klanten van plastic producenten, zoals supermarktketens en voedselproducenten, neemt het bewustzijn toe en wordt gezocht naar maatregelen ter beperking van het gebruik van plastic. Plastic ondernemingen moeten inspelen op de wensen van klanten met ontwikkeling van nieuwe technieken, beter afbreekbare en herbruikbare plastics en het gebruik van andere grondstoffen. Deze 'plastic transitie' vergt inzet en investeringen van ondernemingen, maar biedt ook zakelijke kansen voor koplopers. Adviesbureau McKinsey

stelde in 2018 dat 2/3 van de winstgroei van de chemische sector afhankelijk is van het inspelen op deze trends⁵. Achter blijven bij deze 'plastic transitie' is een significant risico voor ondernemingen in de hele plastic keten.

Er zijn verschillende stappen die ondernemingen in de gehele keten kunnen zetten om een actieve bijdrage te leveren aan de plastic transitie. Het tijdig zetten van deze stappen is essentieel om toekomstbestendigheid te waarborgen en financiële risico's voor ondernemingen maar ook voor beleggers te beheersen. Innovatie en leiderschap kunnen de business case versterken. Ondernemingen kunnen:

- Het (onnodig) gebruik van plastics verminderen; onder andere door het beperken van de hoeveelheid plastic in producten en het bewust maken van afnemers;
- Plastic efficiënter produceren en verwerken waardoor energie- en watergebruik wordt beperkt;
- Plastics maken van niet-fossiele grondstoffen (biobased); het is echter goed om te realiseren dat hier ook nadelen aan kunnen zitten vanwege mogelijk grotere milieupact en verdringing van voedselproductie;
- Het gebruik van plastics circulair maken, bijvoorbeeld door de samenstelling van plastics te veranderen zodat hergebruik eenvoudiger wordt;
- Beter samenwerken met andere spelers in de keten, en bij ontwikkeling van plastics al rekening houden met toepassing, inzameling na gebruik en verwerking voor hergebruik (levenscyclus analyse).

We zullen in gesprek met de ondernemingen deze mogelijkheden bespreken. Ook zijn enkele doelen voor het engagement afgeleid van deze oplossingsrichtingen.

Doel van thema

Om de schadelijke gevolgen van plastic te verminderen en de winstgevendheid van de onderneming op de lange termijn te waarborgen willen we dat ondernemingen hun rol in de plastic transitie verstevigen. Het zetten van één of meer van onderstaande stappen is de hoofddoelstelling van dit engagementtraject:

- Beleidsvorming. ESG impact van plastic wordt als materieel erkend in de strategie van de onderneming. Scenario analyse brengt risico's van marktonwikkelingen en regelgeving in beeld.
- Implementatie en toetsing. De onderneming stelt concrete doelen met prestatie indicatoren om negatieve impact van plastic te reduceren. De onderneming meet de voortgang ten aanzien van de doelen, en rapporteert daarover in openbare verslaglegging.
- Samenwerking in de sector. De onderneming werkt samen met relevante partijen in de plastic keten aan het vinden

² <https://www.incpn.org/incpen-evidence-to-food-waste-inquiry-explains-how-packaging-prevents-waste/>

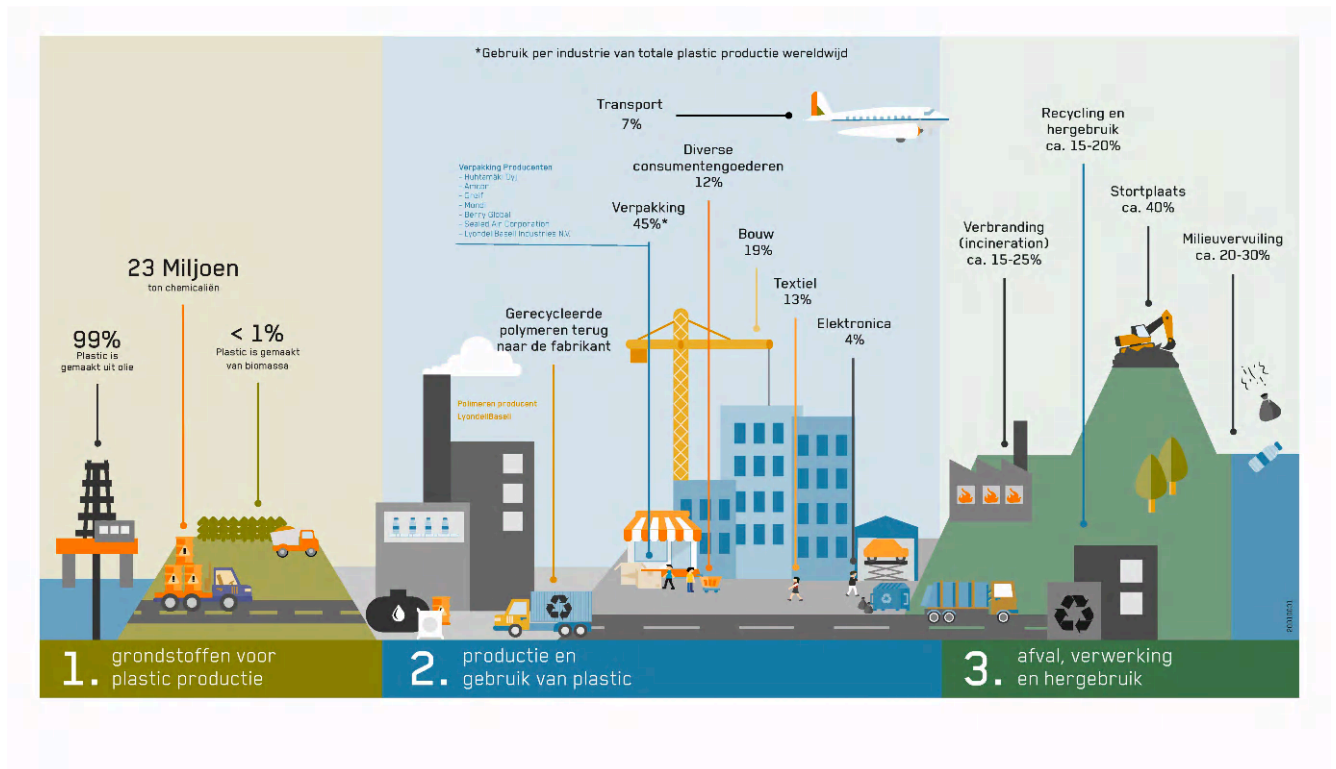
³ <https://www.unpri.org/environmental-issues/how-can-investors-help-create-a-plastics-economy-that-works-event-roundup/3409.article>

⁴ PRI (2019) Plastic Landscape review

⁵ Mc Kinsey (2018) How plastics waste recycling could transform the chemical industry.

⁶ Bron: 'The Plastics Landscape: Risks and Opportunities along the Value Chain | PRI 2019

FIGUUR 4.3.1.1 OVERZICHT VAN DE WAARDEKETEN VAN PLASTIC

en implementeren van oplossingen die de plastic transitie kunnen versnellen.

- **Transparantie.** De onderneming rapporteert naast de voortgang ten aanzien van bovengenoemde doelen en kpi's over:
 - Hoe regelgeving en marktontwikkelingen met name gericht op de plastic transitie, invloed zullen hebben op de financiële resultaten.
 - De maatschappelijke impact van geproduceerde plastics: resultaten van maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan, waaronder het verbeteren van energie efficiëntie.

Het engagement thema sluit aan bij verschillende SDGs, waaronder SDG 3: Goede gezondheid en welzijn, SDG 6: Schoon water en sanitair, SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen, SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie en SDG 14: Leven in het water.

Voor ons staat SDG 12 centraal in de dialoog met de ondernemingen, aangezien dit doel het meest concreet raakt aan het handelingsperspectief van ondernemingen in de plastic keten:

• **SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie**

- 12.2 Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren.
- 12.3 Tegen 2030 de voedselverspilling in winkels en bij consumenten per capita halveren en voedselverlies

reduceren in de productie- en bevoorradingsketens, met inbegrip van verliezen na de oogst.

- 12.4 Tegen 2020 komen tot een vanuit milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende hun hele levenscyclus, in overeenstemming met afgesproken nationale kaderovereenkomsten, en de uitstoot aanzienlijk beperken in lucht, water en bodem om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken.

- 12.5 Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik.

- 12.6 Ondernemingen aanmoedigen, in het bijzonder grote en transnationale ondernemingen, om duurzame praktijken aan te nemen en duurzaamheidsinformatie te integreren in hun rapporteringscyclus.

Geselecteerde sectoren & ondernemingen

Er is een brede groep ondernemingen betrokken bij de productie, gebruik en verwerking van plastic. Om focus aan te brengen kiezen we voor een groep ondernemingen die (de grondstoffen voor) een specifieke productgroep produceren, namelijk verpakkingen. We kiezen deze groep ondernemingen om de volgende redenen:

- Plastic verpakkingsmateriaal vormt ruim 40% van alle geproduceerde plastic producten en veel is voor eenmalig gebruik;

- Juist voor producenten van plastic verpakkingen is het van belang om in te spelen op (aankomende) regelgeving, veranderende klantvraag en maatschappelijke druk. Door hun positie in de keten zijn ze tevens in staat om in de gehele keten verandering aan te moedigen;
- Deze groep ondernemingen is geconcentreerd en gelijksoortig wat zorgt voor een engagement met focus, waarbij bestaande goede praktijken breed in de sector kunnen worden toegepast;

- Rond deze sector is samenwerking mogelijk qua kennis en het gezamenlijk uitvoeren van engagement om zo de effectiviteit te vergroten, onder andere via de PRI.

Een overzicht van de geselecteerde ondernemingen is te zien in tabel 3.1.1.

TABEL 4.3.1.1 SELECTIE ONDERNEMINGEN^{1,2}

Onderneming	Land	Sector	Score MSCI	Verpakkingsmateriaal en afval	CO ₂ Intensiteit
<i>Amcor</i>	<i>AU</i>	<i>Basismaterialen</i>	<i>AA</i>	<i>7,1</i>	<i>164</i>
<i>Berry Global Group</i>	<i>VS</i>	<i>Basismaterialen</i>	<i>BB</i>	<i>6,7</i>	<i>200</i>
<i>Greif</i>	<i>VS</i>	<i>Basismaterialen</i>	<i>A</i>	<i>10</i>	<i>284</i>
<i>Huhtamäki Oyj</i>	<i>FI</i>	<i>Basismaterialen</i>	<i>BBB</i>	<i>4.1</i>	<i>170</i>
<i>LyondellBasell Industries</i>	<i>VS</i>	<i>Basismaterialen</i>	<i>BBB</i>	<i>1.1</i>	<i>868</i>
<i>Mondi</i>	<i>VK</i>	<i>Basismaterialen</i>	<i>AAA</i>	<i>9,6</i>	<i>528</i>
<i>Sealed Air</i>	<i>VS</i>	<i>Basismaterialen</i>	<i>BBB</i>	<i>4.9</i>	<i>95</i>
<i>Industrie gemiddelde</i>		<i>Basismaterialen</i>	<i>BBB</i>	<i>6.6</i>	<i>-</i>

1 Voor LyondellBasell en Mondi is deze score voor de indicator 'risico en management van uitstoot van giftige stoffen en afval', omdat voor de indicator over 'verpakkingsmateriaal en afval' geen score beschikbaar is. LyondellBasell presteert op dit punt matig en onder het gemiddelde in de industrie; Mondi behoort tot de leiders in de industrie.
 2 CO₂ Intensiteit in CO₂ / \$ miljoen omzet en drukt uit hoeveel koolstof wordt uitgestoten voor elke miljoen \$ omzet. Gegevens zijn voor het boekjaar 2020.

Voortgang thema

In de eerste helft van het jaar hebben we een laatste gesprek met **Amcor** gevoerd. We bespraken de vorderingen ten aanzien van de engagement doelen en keken ook terug op de dialoog zoals we die de afgelopen 3 jaar gevoerd hebben. Het management van Amcor is duidelijk gecommitteerd aan de duurzaamheidsdoelen van de onderneming. En Amcor werkt voor het bereiken van die doelen nauw samen met leveranciers, klanten, sector-initiatieven en maatschappelijke organisaties. Amcor heeft toezeggingen over verbetering van rapportage geïmplementeerd en werkt nog hard aan de toezegging wat betreft een doel voor de reductie van CO₂ emissies in de keten, de 'scope-3' emissies. Op gebied van ESG-integratie in het beloningsbeleid is toegezegd in een volgende rapportage meer inzicht te geven in hoe de onderneming daar nu al mee om gaat. Omdat nog niet alle gedane toezeggingen zijn doorgevoerd beschouwen we de dialoog als deels succesvol afgerond.

Ook met **Greif** spraken we nogmaals in de eerste helft van dit jaar. Greif informeerde ons over aanscherpingen van de duurzaamheidsstrategie. De nieuwe 'klimaat en circulaire economie-strategie' is nadrukkelijk gericht op het verminderen van het gebruik van nieuwe grondstoffen uit fossiele brandstoffen, het verminderen van afval, en het inzamelen en herstellen van gebruikte producten. Met deze nieuwe strategie zet Greif goede stappen in de richting van onze engagement doelen. Greif heeft verder toegezegd dat voor het einde van 2022 concrete doelen gesteld zullen

worden voor het percentage recyclebare producten, het percentage gebruik van gerecycled materiaal en voor het percentage te verzamelen en herstellen gebruikte producten. Ook hoopt Greif nog voor het einde van 2022 'science based targets' voor de reductie van scope-3 CO₂ emissies te stellen. Over ESG indicatoren in het beloningsbeleid deed Greif geen concrete toezegging. Gezien de goede voortgang en de gedane toezeggingen kijken we terug op een constructieve dialoog. Omdat een deel van de toezeggingen nog wel geïmplementeerd moet worden, beschouwen we de dialoog als deels succesvol afgerond.

Met **Huhtamäki** hadden we ook een laatste gesprek in deze rapportage periode. De onderneming, die vooral papieren verpakking maakt, heeft een sterke inzet op verduurzaming van producten, en weegt steeds zorgvuldig af welk materiaal het meest geschikt is voor welk doel. In de loop van de engagement periode heeft Huhtamäki stappen gezet op punten die we bespraken. Zo gebruikt de onderneming nu in de duurzaamheidsrapportage de sector standaard van de Sustainability Accounting Standards Board. Ook is een duurzaamheidsdashboard ingevoerd, dat de voortgang toont op belangrijke duurzaamheidsdoelen waaronder het percentage hernieuwbare of recyclebare materialen. Verder heeft Huhtamäki de toezegging gerealiseerd om science based targets te stellen voor alle categorieën CO₂ emissies, inclusief scope-3. En Huhtamäki heeft ESG-prestatie indicatoren opgenomen in de beloning van het bestuur. Op

basis van de geconstateerde voortgang en de constructieve gesprekken sluiten we deze dialoog succesvol af.

Ook met **LyondellBasell** hadden we dit half jaar een afrondend gesprek. De dialoog met deze producent van grondstoffen voor plastics was een waardevolle aanvulling aan het engagement programma. De inzichten uit de petrochemische industrie konden we goed gebruiken in de gesprekken met de verpakkingsproducenten, en vice versa. LyondellBasell heeft een aantal stappen gezet in de richting van de engagement doelen. Zo heeft Lyondell alle duurzame producten onder een nieuw merk gebundeld. Met dit merk, Circulen, wil Lyondell uiterlijk in 2030 jaarlijks twee miljoen ton polymeren produceren uit gerecycled of hernieuwbaar materiaal. En eind 2021 heeft Lyondell aangescherpte doelen voor reductie van de eigen CO₂ emissies gepubliceerd. Aan een doel voor reductie van scope-3 emissies wordt nog gewerkt. Aan ons voorstel om ESG prestatie indicatoren onderdeel te maken van de beloning van het bestuur is Lyondell tegemoet gekomen. Ook op het gebied van duurzaamheidsrapportage heeft Lyondell een toezegging geïmplementeerd. De industriestandaard van SASB wordt nu gebruikt. Op basis van de geconstateerde voortgang beschouwen we de dialoog dan ook als succesvol.

In de loop van deze rapportage periode hadden we ook een laatste gesprek met **Mondi**. Deze onderneming heeft mede op ons voorstel, de SASB standard in de duurzaamheidsrapportage opgenomen. Ook heeft Mondi na een eerdere toezegging, indicatoren voor duurzaamheidsprestaties opgenomen in de beloning van het bestuur. Een derde toezegging is dat de onderneming werkt aan een doel voor reductie van de scope-3 CO₂ emissies. De onderneming heeft al ambitieuze reductiedoelstellingen voor scope-1 en 2 emissies gesteld, op basis van de 'science based targets' methode. Uiterlijk in 2025 wil Mondi ook het doel voor scope-3 reductie bekend maken. Voor Mondi is verduurzaming van materiaalgebruik een belangrijk onderdeel van de strategie. Om het gebruik van duurzamere materialen te versnellen, ontwikkelt Mondi routekaarten die bedrijfsonderdelen helpen in dit proces. Ook werkt Mondi nauw samen met de toeleveranciers van grondstoffen voor plastic. Op basis van de geconstateerde voortgang bij Mondi sluiten we de dialoog af als succesvol.

Het laatste gesprek met **Berry Global**, in de eerste helft van dit jaar, was wederom open en constructief. Berry heeft in de loop van de engagement periode stappen gezet op punten die wij hebben voorgesteld. Zo is de SASB standard opgenomen in de rapportage en heeft Berry in 2021 de doelen voor gebruik van duurzame materialen aangescherpt. Ook heeft de onderneming nieuwe 'science based' targets gesteld voor reductie van CO₂ emissies, inclusief scope-3 emissies. Over ESG performance in de beloning van het bestuur heeft Berry ook een toezegging gedaan. Berry werkt aan het opnemen van een indicator rond de klimaatdoelen. Een laatste toezegging, die Berry al heeft gerealiseerd, betreft het publiekelijk uitspreken van steun voor de ontwikkeling van een VN-verdrag om vervuiling door

plastic aan te pakken. Gezien de toezegging van Berry en de voortgang, sluiten we de dialoog succesvol af.

Met **Sealed Air** hadden we dit half jaar ook een laatste gesprek. Sealed Air heeft het streven naar meer duurzame producten stevig in de strategie verankerd. Al voorafgaand aan onze dialoog had de onderneming een ambitieus doel voor het gebruik van gerecycled plastic, met als deadline 2025. In de loop van de engagement periode heeft de onderneming een aantal toezeggingen gedaan en enkele daarvan ook al omgezet in beleid. Zo bevestigde Sealed Air in het laatste gesprek dat in de nieuwe duurzaamheidsrapportage de aanbevelingen van de Tasforce on Climate related Financial Disclosures (TCFD) worden gevolgd. Ook de SASB sector standaard zal worden gebruikt. Helaas komt deze rapportage te laat om nog te kunnen toetsen. De onderneming heeft ook klimaatdoelen gesteld gebruik makend van de science based targets methode en inclusief een doel voor reductie van scope-3 emissies. Over het opnemen van indicatoren voor duurzaamheid in het beloningsbeleid wilde Sealed Air nog geen concrete toezegging doen. Wel is dit onderwerp van gesprek. We hebben daarom op verzoek van de onderneming een aantal goede voorbeelden en analyses van beloningsbeleid experts gestuurd. Gezien de voortgang sluiten we de dialoog met Sealed Air af als deels succesvol.

Conclusie

In het eerste half jaar van 2022 hebben we het engagement programma plastics afgerond. Uit de beschrijving van de voortgang per onderneming en de hieronder volgende evaluatietabel komt naar voren dat het programma overwegend succesvol is afgerond. In de gesprekken met de ondernemingen hebben we geconstateerd dat ze allen de noodzaak van meer duurzaam materiaalgebruik en het aanpakken van milieuvervuiling door plastic nadrukkelijk op de agenda hebben staan. We hebben in de gesprekken ook vastgesteld dat de transitie naar meer duurzaam en circulair materiaalgebruik, niet alleen voor het vervuilingsvraagstuk een oplossing biedt, maar ook leidt tot reductie van CO₂ emissies. Voor veel klanten van de producenten van plastic verpakkingen is reductie van CO₂ emissies in de gehele productieketen (scope-3) een noodzaak, om de eigen klimaatdoelen te kunnen behalen. Dit zorgt voor extra druk op de verpakkingsproducenten om de transitie te versnellen.

We hebben ook vastgesteld dat er veel wordt samengewerkt om duurzame oplossingen te vinden. Deze samenwerkingen vinden plaats tussen de verpakkingsproducenten en hun klanten, maar ook met de leveranciers van grondstoffen, brancheleden en een groot aantal platforms en initiatieven gericht op het aanpakken van vervuiling door plastic en het zoeken naar duurzame alternatieven. Alle ondernemingen die wij spraken zijn bij diverse van deze initiatieven mede-initiator, of actieve deelnemer.

Een ander belangrijk inzicht uit de dialogen is dat de ondernemingen in hun innovatie en transitietempo ook afhankelijk zijn van marktcondities en hun positie in de keten. Omdat de duurzamere oplossingen veelal nog duurder zijn dan de huidige generatie producten, zijn de ondernemingen afhankelijk van de bereidheid van klanten om de meerprijs te betalen. Ook voor het beschikbaar maken van voldoende duurzamere, circulaire grondstoffen, is groei van de vraag cruciaal. In het aanjagen van vraag naar en aanbod van duurzame, circulaire producten en grondstoffen kan de overheid een belangrijke rol spelen. Uit onderzoek, maar ook in de gesprekken komt naar voren dat, (aangekondigde) wetgeving op gebied van recycling (bijv. statiegeld) en uitbannen van de zogenaamde 'single-use' plastics, ondernemingen aanzet om zich voor te bereiden op een goede marktpositie binnen die nieuwe regels. Bij gebrek aan dergelijke wetgeving ontbreekt vaak ook de infrastructuur voor afval inzameling en verwerking. Dit inzicht was voor Achmea IM aanleiding om institutionele beleggers uit te nodigen om het 'business statement for a legally binding UN Treaty on plastic pollution' te ondersteunen. We vonden de steun van beleggers voor dit statement een belangrijk signaal, zowel naar de ondernemingen in de plastic keten, als naar overheden. Inmiddels hebben 37 institutionele beleggers het statement ondertekend.

Op basis van de bereikte voortgang bij de diverse ondernemingen, de samenwerking met leden van de plastics investor working group van de Principles for Responsible Investment (PRI) en het initiatief rond het 'business statement' kijken we terug op een succesvol engagement thema.

⁷ www.plasticpollutiontreaty.org

4.3.2. Goede en beschikbare medicijnen

Medicijnen, en daarmee de farmaceutische sector, zijn van groot belang voor een goede gezondheidszorg. Door de ontwikkeling van goede medicijnen is een effectieve behandeling van een grote groep aandoeningen mogelijk geworden. Hoewel de farmaceutische sector dus een belangrijke en nuttige rol vervult, spelen er tegelijkertijd verschillende problemen en misstanden.

Achtergrond van thema

Een aantal belangrijke misstanden die spelen in de farmaceutische sector zijn:

- Het prijsbeleid rondom specifieke medicijnen, die behandelingen zowel in Nederland als in andere landen ontoegankelijk maken.
- De omgang met patenten en regelgeving, waardoor prijzen opgedreven worden en de toegankelijkheid van medicijnen wordt verminderd.
- Gevallen van corruptie en het verlenen van gunsten aan zorgverleners om de verkoop van medicijnen te verhogen.
- Het onvoldoende ontwikkelen van medicijnen die een groot maatschappelijk belang hebben, maar waarvoor de markt relatief klein is.
- Verslavingen aan specifieke pijnstillers. Onder andere in de Verenigde Staten lopen hierover diverse rechtszaken.

De Covid-19 crisis heeft bovenstaande punten nog eens extra in de schijnwerpers gezet. De farmaceutische sector speelt een belangrijke rol bij het oplossen van deze crisis, zowel maatschappelijk als economisch. Dit is echter alleen effectief als de sector inzet op een goede beschikbaarheid van medicijnen, een prijsstelling die toegang wereldwijd mogelijk maakt en ook op langere termijn inzet op medicijnen die toekomstige pandemieën kunnen bestrijden.

Doel van thema

Er zijn verschillende stappen die ondernemingen op dit thema kunnen zetten. Op basis van onze uitgangspunten en voorbereidend onderzoek hebben we de volgende hoofddoelstellingen geselecteerd die, afhankelijk van de onderneming worden vertaald in bedrijfsspecifieke doelen:

- Het doel om medicijnen betaalbaar en toegankelijk te maken een centrale plek te geven in de bedrijfsstrategie;
 - ✓ Het ontwikkelen van een transparant en verantwoord prijsbeleid. Denk bijvoorbeeld aan een koppeling tussen de prijs van het medicijn, de gerealiseerde gezondheidswinst en de ontwikkelingskosten;
 - ✓ Op een verantwoorde manier omgaan met patenten en licenties, die voorkomt dat medicijnen onbereikbaar worden;
 - ✓ Te sturen op maatschappelijke impact, gezondheidswinst en veilige medicijnen, ook in research & development;
 - ✓ Verankering van internationale standaarden, onder andere van de World Health Organisation.

- Het hebben van een gedegen beleid, implementatie en onafhankelijke monitoring om zowel corruptie, oneerlijke handelspraktijken als belastingontwijking te voorkomen.
- Het vergroten van de transparantie en rapportage over de bovengenoemde onderwerpen richting investeerders, consumenten en andere stakeholders. Inclusief tax-transparency, lobby-activiteiten en betalingen aan zorgverleners.
- Bovenstaande doelstellingen een plek te geven in het variabele beloningsbeleid.

Bovenstaande punten heeft Achmea IM ook een plek gegeven in het investor statement rondom de Covid-19 crisis, dat we in april 2020 in samenwerking met diverse investeerders hebben opgesteld voor de farmaceutische sector.

Vervolgstappen Investor Statement

Hoewel de regels in Nederland versoepeld worden, is de Covid-19 pandemie helaas nog niet voorbij en hebben grote delen van de wereld nog onvoldoende toegang tot vaccins. Daarom hebben we namens 65 institutionele beleggers begin 2022 een brief gestuurd naar Johnson&Johnson, Pfizer, Moderna and AstraZeneca. Het doel van de brief was om deze vier farmaceuten op te roepen een eerlijkere verspreiding van vaccines een plek te geven in hun beloningsbeleid. Opname van dit onderwerp in het beloningsbeleid is immers een lakmoes proef voor de mate waarin een bedrijf belang hecht aan het onderwerp en de mate waarop het bestuur hierop stuurt.

Er zijn in de eerste helft van 2022 verschillende vervolgstappen gezet naar aanleiding van de brief. Zo hebben alle bedrijven op de brief hebben gereageerd en is met Johnson & Johnson, Pfizer en Moderna de brief in detail besproken. AstraZeneca heeft een schriftelijke reactie gegeven en ons uitgenodigd deel te nemen aan de evaluatie van het beloningsbeleid die dit najaar plaatsvindt.

Tijdens de gesprekken zagen we dat de vier bedrijven ook voor 2022 het onderwerp nog onvoldoende in het beloningsbeleid hebben geïntegreerd, alhoewel Moderna een eerste stap hierop heeft gezet. De andere bedrijven staan wel open om het onderwerp op te nemen in de herzieningen die dit jaar gepland staan. De farmaceuten worstelde wel met de vraag welke doelstellingen het meest geschikt zijn. Het moeten immers doelstellingen zijn die goed meetbaar en afrekenbaar zijn.

Met een selectie van de ondertekenaars gaan we daarom aan de slag om een voorstel te maken van geschikte doelstellingen die toegang tot vaccins, en medicijnen in brede zin, een volwassen plek geven in het beloningsbeleid.

De doelstellingen zijn gericht op het structureel oplossen van de problematiek. Dit engagement thema sluit met name aan bij de volgende Sustainable Development Goals:

• **SDG 3: Goede Gezondheid & Welzijn**

We richten ons hierbij op het onderliggende doel 3.8 dat zorgt voor een universele ziekteverzekering, met inbegrip van de bescherming tegen financiële risico's, toegang tot kwaliteitsvolle essentiële gezondheidszorgdiensten en toegang tot de veilige, doeltreffende, kwaliteitsvolle en betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins voor iedereen. Ook richten we ons op onderliggend doel 3.b.

Geselecteerde sectoren & bedrijven

Er is een grote groep aan farmaceutische ondernemingen. Om focus aan te brengen in ons engagement programma selecteren we de ondernemingen op basis van de volgende uitgangspunten:

- De onderneming zit in de beleggingsportefeuille via aandelen en/of corporate bonds.
- Op basis van diverse databronnen (onder andere MSCI, Access to Medicine en eigen onderzoek) blijkt dat de onderneming stappen kan zetten op het thema "goede en beschikbare medicijnen".
- De onderneming is relevant voor de Nederlandse zorgmarkt.
- Op basis van onze analyse is het waarschijnlijk dat engagement met de desbetreffende onderneming effectief kan zijn, bijvoorbeeld via samenwerking met andere investeerders.

In de onderstaande tabel staat een overzicht van de beursgenoteerde farmaceutische bedrijven die op basis van deze uitgangspunten zijn geselecteerd, inclusief de score op bovenstaande uitgangspunten.

TABEL 4.3.2.1 SELECTIE BEDRIJVEN VOOR DIT ENGAGEMENTTHEMA

Naam onderneming	Land	Score MSCI	Plek op de ranglijst bij de Access to Medicine index 2018	Access to healthcare score MSCI	Aantal controverses per onderneming (bron MSCI)
Novartis AG	CH	BBB	2	5,2	37
Johnson & Johnson	US	BBB	3	6,9	39
Roche Holding AG	CH	A	10	5,3	15
Bayer AG	DE	BBB	16	5,7	50
AbbVie Inc.	US	BBB	17		10
Biogen	US	A	-	2,9	7
Aurobindo	IN	B	-	4,0	17

Access to Medicine

Access to Medicine is een stichting, gevestigd in Amsterdam, met een internationaal werkveld. Access to Medicine zet zich in om medicijnen wereldwijd toegankelijk te maken, met name in ontwikkelingslanden. Om dit te bereiken publiceert Access to Medicine diverse ranglijsten waarop verschillende farmaceuten worden gerangschikt rondom de thematiek van het ontwikkelen en het beschikbaar maken van medicijnen. De bekendste ranglijst is de Access to Medicine index die de 20 grootste farmaceuten wereldwijd rangschikt. In januari 2021 heeft Access to Medicine de⁸ nieuwste versie van deze index gelanceerd. De stichting publiceert ook ranglijsten over wat bedrijven doen om vaccins beschikbaar te maken en om resistentie tegen antibiotica te bestrijden. De resultaten worden gebruikt door een brede coalitie van investeerders om farmaceuten aan te sporen om medicijnen wereldwijd beter beschikbaar te maken. Wij zijn actief lid van deze coalitie en gebruiken de onderzoeksresultaten om onze dialogen gedegen voor te bereiden.

Meer informatie is te vinden op: <https://accesstomedicinefoundation.org/>

Voortgang thema

In de eerste helft van 2022 hebben we contact gehad met Bayer, Novartis, Abbvie, Roche, Gilead en Johnson&Johnson. Daarnaast waren we mede-indiener van twee aandeelhouderresoluties bij Gilead en Johnson&Johnson.

Bij **Johnson & Johnson** hebben we in november 2021 wederom een resolutie op de aandeelhoudersvergadering in 2022 ingediend waarin de onderneming wordt opgeroepen om transparant te zijn over hoe overheidsfinanciering bij de ontwikkeling van haar Covid-19 vaccin invloed heeft gehad op de uiteindelijke prijs. De resolutie haalde 33,4% van de stemmen, in 2021 was dit 31,77%. Daarnaast hebben we met de onderneming gesproken over hoe het de toegang tot vaccines (en andere medicijnen) een plek kan geven in het beloningsbeleid. We hebben met de onderneming afgesproken dat we in het najaar een voorstel zullen doen en dat dit meegenomen zal worden in de evaluatie van haar beloningsbeleid.

Ook met **Abbvie** hebben we dit halfjaar een gesprek gehad. In 2021 hadden we een resolutie ingediend bij de onderneming om ESG-thema's een plek te geven in het beloningsbeleid. Deze resolutie is toen teruggetrokken, aangezien de onderneming de toezegging deed dit te gaan doen. Abbvie heeft inderdaad in 2022 ESG-thema's een formele plek gegeven in haar beloningsbeleid. We hebben in ons gesprek besproken hoe Abbvie hier nog verdere stappen op kan zetten. Daarnaast hebben we de onderneming

opgeroepen meer werk te maken van de aanbevelingen uit de Access to Medicine Index, waarop Abbvie laag scoort.

We hebben in maart voor de eerste keer sinds de coronacrisis een fysiek bezoek kunnen brengen aan het hoofdkantoor van **Bayer**. We hebben de onderneming gecompimenteerd met de concrete doelstellingen om wereldwijd de toegang tot voorbehoedsmiddelen te verbeteren en de oprichting van een externe adviescommissie die de onderneming publiekelijk advies geeft over haar duurzaamheidsstrategie. Daarnaast hebben we de onderneming gevraagd meer aandacht te besteden aan een verantwoord prijsbeleid in alle markten waar het actief is en transparanter te zijn over haar lobbyactiviteiten.

Bij **Gilead** hebben we met andere investeerders een resolutie ingediend voor de aandeelhoudersvergadering in 2022 met als doel de transparantie over haar lobbyactiviteiten te vergroten. De onderneming heeft in gesprekken laten weten stappen te willen zetten, maar deed onvoldoende toezeggingen om onze resolutie terug te trekken. Tijdens de aandeelhoudersvergadering bleek dat de resolutie 49,9% van de stemmen had gekregen en zelfs een meerderheid zou hebben behaald als Gilead niet de blanco-stemmen bij de tegenstemmen had opgeteld. Gilead heeft ons medegedeeld dat het binnenkort laat weten welke stappen de onderneming gaat zetten, ook omdat het waarschijnlijk is dat de resolutie anders volgende jaar een nog grotere groep beleggers achter zich krijgt.

In juni hebben we op het hoofdkantoor van **Novartis** gesproken over de strategie van de onderneming op het gebied van toegang tot medicijnen, haar prijsbeleid en transparantie over haar lobbyactiviteiten. De onderneming heeft laten weten inderdaad meer transparantie te willen geven op hoe haar prijsbeleid invloed heeft op de toegang tot medicijnen in diverse landen. Er loopt nu een pilot in de Verenigde Staten en de onderneming wil de geleerde lessen ook vertalen naar meer transparantie in andere landen. Ook lijkt de onderneming positief te staan ten opzichte van onze wens om een externe adviescommissie in te richten, die onafhankelijk Novartis kan adviseren op haar rol om medicijnen wereldwijd toegankelijk te maken. Daarnaast hebben we Novartis advies gegeven hoe de onderneming een betere verantwoording kan afleggen over haar lobbyactiviteiten.

Ook **Roche** hebben we in juni gesproken over de strategie van de onderneming op het gebied van toegang tot medicijnen, haar prijsbeleid en transparantie over haar lobbyactiviteiten. We hebben de onderneming opgeroepen om beter te rapporteren over haar prijsbeleid en hoe dit invloed heeft op de toegang tot medicijnen van Europa tot Afrika. Daarnaast hebben we Roche opgeroepen transparanter te zijn over haar lobbyactiviteiten en hebben we een aantal goede voorbeelden van andere bedrijven aangehaald om dit vorm te geven.

⁸ <https://accesstomedicinefoundation.org/access-to-medicine-index/2021-ranking#2021-ranking>

Vervolg

We zullen in de tweede helft van 2022 werken aan criteria voor een goede integratie van de toegang tot medicijnen in het beloningsbeleid en deze delen en bespreken met de onderneming in deze engagement. Daarnaast zetten we in op een nieuw gesprek met Aurobindo, met wie we velen malen contact zochten de eerste helft van 2022. Tot nu toe blijkt de onderneming echter niet heel snel met het plannen van een afspraak.

Aangezien dit thema het bijna 3 jaar loopt zullen we het komende halfjaar ook gebruiken om de het thema en de voortgang te evalueren. Op basis daarvan zullen we nog gericht met een aantal ondernemingen contact opnemen.

4.4. ESG Nederland

Nederlandse beursgenoteerde bedrijven zijn belangrijke actoren in de Nederlandse samenleving als werkverschaffers, centra voor innovatie en als bron van economische activiteit. Aandeelhouders hebben een controlerende rol en beïnvloeden via hun stembeleid en dialoog het ondernemingsbeleid. Vanwege de belangrijke rollen die Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen spelen is het relevant om extra aandacht te leggen op deze specifieke groep van ondernemingen via een permanente dialoog.

Achtergrond

Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen hebben de speciale aandacht van Nederlandse institutionele beleggers, vanwege de directe sociaaleconomische belangen die de bedrijfsactiviteiten met zich mee brengen. Belangrijke strategische besluiten van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen, zoals fusies en overnames, kunnen significante effecten hebben op lokale werkgelegenheid, de concurrentiepositie van de onderneming en lange termijn waardecreatie. Ook voorstellen omtrent beloning of (her)benoemingen van bestuurders leiden regelmatig tot maatschappelijk discussie. Wij hechten er dan ook grote waarde aan om op structurele wijze de dialoog te voeren met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Hierbij toetsen wij de beleidsvoorstellen aan de uitgangspunten en best-practices van de Nederlandse Corporate Governance Code (herzien in 2016), en vanaf 1 januari 2019 aan de Nederlandse Stewardship Code. Bij het voeren van de dialogen trekken wij zoveel mogelijk op in collectief verband, verenigd in Eumedion.

De principes uit de Stewardship Code bieden ons als institutionele beleggers de mogelijkheid om verantwoording af te leggen aan deelnemers en klanten over de wijze waarop wij als betrokken belegger invulling geven aan onze aandeelhoudersrechten. De Stewardship Code is in lijn met de verantwoordelijkheden die voor aandeelhouders gelden ten aanzien van transparantie rond het betrokkenheidsbeleid en stembeleid, zoals vastgelegd in de herziene EU-richtlijn aandeelhoudersrechten (Shareholders' rights directive). De code ondertreft ook het belang van aandeelhoudersbetrokkenheid voor het streven naar lange termijn waarde creatie van de Nederlandse beursondernemingen, zoals vastgelegd in de Nederlandse Corporate Governance Code. Daarnaast verlangt de Stewardship Code van institutionele beleggers de bereidheid om, eventueel samen met andere institutionele beleggers, een constructieve dialoog aan te gaan met de Nederlandse beursondernemingen en met andere belanghebbenden.

Overzicht dialogen

In de eerste helft van 2022 is Achmea IM, namens het Pensioenfonds, in dialoog gegaan met acht Nederlandse

beursgenoteerde ondernemingen. Deze dialogen vonden plaats binnen het Eumedion verband, zie tabel 5.1.1.

TABEL 4.4.1 DIALOGEN MET NEDERLANDSE BEURSGENOTEERDE ONDERNEMINGEN H1 2022

Onderneming	Besproken onderwerpen
Ahold-Delhaize	Beloningsbeleid, diversiteit, klimaat, mensenrechten, strategie.
DSM	Klimaat, diversiteit, mensenrechten, strategie.
Heineken	Duurzaamheid, diversiteit, mensenrechten, strategie.
KPN	Beloningsbeleid, diversiteit, strategie.
Philips	Beloningsbeleid, beloningsverslag, risicomanagement.
Shell	Klimaatbeleid, beloningsbeleid, bestuur.
Unilever	Duurzaamheid, mensenrechten, strategie.
Wolters Kluwer	Beloningsbeleid, diversiteit, risicomanagement.

Eumedion heeft voor de start van het aandeelhoudersseizoen een speerpuntenbrief⁹ verstuurd naar Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. De onderwerpen van de speerpuntenbrief zijn:

- Klimaat
- Diversiteit
- Mensenrechten

Afhankelijk van de onderneming en de actualiteiten zijn de uiteindelijke gespreksonderwerpen voor de dialoog bepaald.

Dialogen met Nederlandse ondernemingen

Ahold-Delhaize

Met Ahold-Delhaize is al in eerdere gesprekken gesproken over het geven van meer transparantie in het beloningsverslag. Met name transparantie over de doelstellingen en in hoeverre deze behaald zijn. In het beloningsverslag over 2021 werd deze transparantie nog niet geboden. Ahold gaf als reden dat het voor hen wederom een bijzonder jaar was als gevolg van de Corona pandemie. Wij hadden graag al meer transparantie gezien in het verslag. Ahold heeft uitdrukkelijk toegezegd de gevraagde transparantie in het beloningsverslag over 2022 te geven. Dit is een positieve ontwikkeling welke aandeelhouders zal helpen om een beter beeld te kunnen vormen omtrent de beloningen.

Het nieuw voorgestelde beloningsbeleid van Ahold is ook besproken. In het nieuwe beleid zijn meerdere positieve veranderingen zichtbaar. Onder andere het toekennen van een groter gewicht aan lange termijn doelstellingen. Dit verbetert de focus van bestuurders op langetermijnwaardecreatie. Ook komt er zowel voor de korte termijn als de lange termijn doelstellingen, meer nadruk op

⁹ Speerpuntenbrief Eumedion: <https://www.eumedion.nl/clientdata/215/media/clientimages/Focus-Letter-2022.pdf?v=220714114326>

ESG. Met bijna 95% van de aandelen is dit nieuwe beloningsbeleid aangenomen op de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering van Ahold.

Ahold heeft diversiteit hoog op hun prioriteitenlijst staan. Zij proberen hier zo transparant mogelijk over te zijn in het jaarverslag. Ahold streeft naar een 50% man-vrouw verhouding in de Raad van Commissarissen. Op het gebied van gelijke beloning is Ahold analyses aan het uitvoeren. Naar verwachting kan Ahold hier in 2023 informatie over delen.

DSM

DSM heeft zich in 2022 gecommitteerd aan net zero in 2050 met tussenliggende doelen in 2030. Hun plan heeft absolute emissiereductiedoelstellingen op het gebied van scope 1 en 2 en intensiteitsdoelstellingen op het gebied van scope 3. De doelstellingen zijn door het SBTi goedgekeurd. In de dialoog is onder andere besproken hoe scope 3 gemeten wordt. DSM maakt hiervoor gebruik van het GHG Protocol Chemical Gas. Op 13 januari 2022 heeft Milieudefensie aan 29 ondernemingen (volgens hen de grote vervuilers) een brief gestuurd waarin zij de ondernemingen vragen om aan te geven hoe zij gaan realiseren dat zij voor 2030 45% minder CO2 uitstoten. DSM heeft, net als veel andere ondernemingen, deze brief ontvangen. DSM is aan het onderzoeken hoe ze de huidige strategie kunnen versterken in lijn met de brief. Momenteel zit DSM niet op het 1,5 graad pad maar wel ruim beneden 2 graden. Het goed meten en terugbrengen van scope 3 emissies blijft een uitdaging. Navraag leert dat DSM niet van plan is om hun klimaattransitieplan voor adviserende stem voor te leggen aan aandeelhouders. Zij menen dat ze voldoende informatie geven en dat de externe accountant controles uitvoert. We hebben DSM aangeraden om ESG-doelstellingen op te nemen in de beloning. De ESG-strategie van DSM kan hiervoor als basis dienen.

DSM is momenteel het beloningsbeleid aan het evalueren. Dialogen hierover zullen waarschijnlijk na de zomer starten. DSM werkt ook aan het opstellen van een roadmap op het gebied van mensenrechten. Naar verwachting zal het in 2023 gecommuniceerd worden aan de beleggers. Uit het medewerkersbetrokkenheidsonderzoek bleek dat er ruimte voor verbetering is op het gebied van veiligheid en inclusie. Gevraagd is hoe DSM verzekert dat het daadwerkelijk een veilige en inclusieve werkplek heeft voor haar medewerkers. DSM is van mening dat zij als grote onderneming meer meldingen ontvangen. Alle meldingen die DSM ontvangt, worden onderzocht. Wanneer nodig wordt er actie ondernomen. DSM heeft programma's opgezet omtrent respectvol gedrag. Er zijn lokale meldingssystemen ingesteld.

Pas enige tijd na de dialoog werd bekend dat DSM wil gaan fuseren met Firmenich. Dit zal in de dialoog in H2 2022 worden besproken.

Heineken

Met Heineken is gesproken over de concrete plannen om de gestelde klimaatdoelstellingen te behalen. Heineken richt

zich op drie verschillende fases in de waardeketen, namelijk (1) landbouw, (2) verpakking en (3) glasproductie. Deze onderdelen vertegenwoordigen 75% van de totale emissies. Zo wordt er een pilot gestart voor CO2-arme landbouw en wordt er samengewerkt met leveranciers om de CO2 uitstoot te verminderen.

Heineken is lid geworden van de Task Force on Climate-Related Financial Disclosures (TCFD). Heineken heeft wijzigingen doorgevoerd in hun rapportage. Op dit moment op 'hoog over' niveau maar ze verwachten in 2023 op meer detailniveau te kunnen rapporteren. Het zal nog even duren voordat Heineken voldoet aan de TCFD standaard, aangezien zij klimaatgerelateerde risico's volledig in hun strategie willen implementeren.

Met Heineken is ook gesproken over de acties die zij uitvoeren op het gebied van diversiteit. We hebben Heineken aangemoedigd om te gaan rapporteren over diversiteit, inclusie en om op deze onderwerpen doelstellingen te zetten.

Heineken heeft zich gecommitteerd aan gelijke betaling. Alle dochterondernemingen worden beoordeeld op gelijke betaling waarna gedetailleerde plannen worden opgesteld. Heineken kon al delen dat er verschillen zijn tussen de dochters. De loonkloof naar functiegroep laat een goede uitkomst zien. Heineken streeft ernaar om bij te dragen aan een hogere levens- en arbeidsstandaard voor werknemers van derden (uitbestede werkzaamheden). Het doel is om in 2025 de SMART-uitbestedingsbeginselen in contracten voor uitbestede diensten te hebben verankerd.

KPN

KPN heeft het programma 'Kleurrijk KPN' opgezet. Dit programma ziet op medewerkers met diverse culturele achtergronden. KPN heeft harde targets gesteld op de man-vrouw verhouding. In de top zijn de vrouwen goed vertegenwoordigd. 25% van de KPN vrouwen zit in het top 500 management. Over de gehele onderneming genomen is het percentage vrouwen in de organisatie lager. Dit is deels afhankelijk van de functie. Naarmate lager in de organisatie gekeken wordt, werken er meer mannen. Het gebrekkige aanbod ten aanzien van bepaalde functies speelt hier volgens KPN een rol. KPN vindt 'tone at the top' belangrijk. Om het vervolgens uit te rollen naar de rest van de onderneming. In het jaarverslag van KPN stond opgenomen dat er 248 meldingen waren betreffende discriminatie of agressie waarbij werknemers betrokken waren. Met KPN is besproken wat deze meldingen inhielden. KPN heeft toegezegd om in de rapportage duidelijker te maken wat waar aan toe te schrijven is. In dit geval ging het om de overvallen op winkels, wat ertoe heeft geleid dat KPN de telefoons uit de winkels heeft laten halen. Ook was er meer sprake van agressie tegen monteurs. Medewerkers ontvangen trainingen hoe met dit soort gedrag om te gaan.

Met KPN is ook gesproken over de benodigde skillset van de Raad van Commissarissen en de Raad van Bestuur. Dit omdat

een omslag kunnen maken naar cloud native, edge compute, AI toepassingen en nieuwe 5g diensten, één van de belangrijkste prioriteiten is voor de telecom operator. KPN is van mening dat het belangrijk is dat de RvC mensen bevat die ervaring hebben met technologische veranderingen. Zij hoeven niet zozeer kennis te hebben van de instrumenten zelf. Maar het is zeker een extra aandachtspunt voor KPN. Ze proberen alle aandachtsgebieden goed af te dekken. De gehele RvC en RvB hebben in 2021 een intensieve cursus gehad over bovengenoemde onderwerpen. Er is ook een lid van de RvC met ervaring op het gebied van de cloud. Voor de komende jaren heeft KPN een duidelijke strategie en ze denken nu al na over wat daarna. De verwachting is dat eind 2026 80% van Nederland op glasvezel zit.

Er is wederom gesproken over het feit dat KPN sinds de introductie van de LTI-prestatiemaatstaf ieder jaar de maximumscore heeft behaald. Het lijkt erop dat de doelstelling niet ambitieus genoeg is. Gevraagd is hoe KPN er tegenover staat om de NPS-score van de korte termijn doelstellingen naar de lange termijn doelstellingen te verplaatsen. Dit om de lange termijn focus in het beloningsbeleid te bevorderen. Afgesproken is om over deze onderdelen volgend jaar verder te spreken.

Philips

Met Philips is uitgebreid gesproken over de discretionaire aanpassing die de RvC heeft toegepast om de doelstellingen aan te passen waardoor doelstellingen toch werden behaald en bonussen werden uitgekeerd. Dit werd en wordt door aandeelhouders als ongewenst beschouwd. Zeker gezien de problemen met de slaappapneu apparaten die in het afgelopen jaar zijn opgekomen. De bonus is naar onze mening niet gerechtvaardigd. Philips heeft toegelicht hoe de besluitvorming in zijn werk is gegaan en wat de afwegingen waren. Helaas heeft Philips geen aanpassingen gedaan. Tijdens de virtuele aandeelhoudersvergadering heeft bijna 80% van de aandeelhouders tegen het beloningsverslag gestemd. Omdat het een adviserende stem betreft heeft het geen automatische gevolgen voor de bonussen. De bonussen zijn al uitgekeerd. Philips heeft aangegeven in gesprek te gaan met aandeelhouders. Dat er geen aanpassing is gedaan kan gevolgen hebben op de (her)benoemingen die in 2023 op de agenda komen te staan. De reactie van Philips op de zorgen en onvrede van aandeelhouders is ook teleurstellend te noemen. We hebben bij Philips ook aangegeven dat een volledig virtuele vergadering ongewenst was. Zeker gezien de omstandigheden. Aan deze oproep heeft Philips geen gehoor gegeven. In de tweede helft van 2022 zal er verder gesproken worden over de teleurstellende gang van zaken.

Shell

Met Shell hebben er aparte gesprekken plaatsgevonden met de chair en de voorzitter van het Remuneration Committee. Met de chair is gesproken over de oorlog in Oekraïne. Shell gaf aan dat ze zich volledig terugtrekken uit Rusland. Ze hebben iedere joint-venture verlaten. Maar voor vertrek wilden ze zich er wel van verzekeren dat de medewerkers veilig waren. Shell heeft excuses aangeboden voor het toch

nog aankopen van gas in Rusland. Ze willen dit vervangen door andere bronnen. Afhankelijk van hoe dit verder gaat verlopen kan het aanbod hard naar beneden gaan. We hebben gevraagd of Shell zijn standpunt verandert m.b.t. andere controversiële landen. Shell gaf aan dit te bekijken maar hier nu niks over te kunnen communiceren.

Daarnaast is er nog gesproken over de klimaatdoelstellingen. We hebben aangegeven dat absolute reductie doelstellingen aandeelhouders helpen om de plannen van Shell beter te kunnen begrijpen en beoordelen. Shell gaf aan dat scope 3 een lastige uitdaging is en blijft. We hebben aangedrongen op het zetten van verdere stappen. Concurrenten van Shell rapporteren ook over absolute emissiereductie. Shell heeft tijdens de dialoog de voortgang van hun klimaattransitieplan toegelicht. Op het gebied van scope 1 en 2 laat dit vooruitgang zien. Scope 3 blijft een discussiepunt. Shell werkt aan nieuwe energievormen. Ze geven aan dat dit nog vroeg in het proces is. Er zijn nog veel onzekerheden zoals met lange termijnopslag en natuur gebaseerde oplossingen. Ze verwachten in Q1 2023 meer informatie hierover te kunnen communiceren.

Ook is gesproken over de rechtszaak die Client Earth heeft aangespannen tegen bestuurders van Shell. Shell is het niet eens met de zienswijze van Client Earth. Afgewacht zal moeten worden of het daadwerkelijk tot een rechtszaak komt. Shell is van mening dat Client Earth niet beter weet hoe afbouw moet plaatsvinden dan Shell zelf.

Tijdens het gesprek met de voorzitter van het Remuneration Committee is aangegeven dat we graag willen zien dat de klimaatcomponent in de beloning versterkt wordt. Shell gaf aan dat de in 2019 gestelde doelstellingen toen goed leken maar nu als zwak worden gezien. Shell zal uitdagendere doelstellingen gaan opstellen. Ook hebben we aangegeven meer transparantie te willen omtrent de gestelde doelen als onderdeel van de beloning en in hoeverre deze behaald zijn. Shell zal dit onderzoeken.

Unilever

Unilever heeft in januari 2022 aangekondigd om het organisatiemodel aan te passen. Unilever gaf aan dat het doel is om het organisatiemodel te vereenvoudigen en deze meer categorie gefocust te maken. Op deze wijze zal de organisatie wendbaarder zijn en beter gereed voor de toekomst. Duurzaamheid wordt geïntegreerd in alle merken en de strategie.

In reactie op de dialoog met ShareAction en de door hen gecoördineerde aandeelhoudersresolutie heeft Unilever toegezegd om te gaan rapporteren over de gezondheid van voedingsmiddelen en om doelen te stellen voor het vergroten van het aandeel gezondere producten in de Unilever portefeuille. Dit is een hele mooie ontwikkeling wat gevolgen zal hebben op de onderneming en de duurzaamheidsdoelstellingen.

Ook is gesproken over het due diligence proces van Unilever op het gebied van mensenrechten. Unilever gaf aan dat het verder gaat dan compliance. Het is noodzaak om de situatie ter plaatse te beoordelen. Hiervoor heeft Unilever ronde tafelgesprekken met stakeholders. Er is contact met lokale vakbonden en vergelijkbare ondernemingen in de regio. Het Global Security Team van Unilever heeft een duidelijk protocol opgesteld en dit is zeker het geval in conflictgebieden. De ervaringen van Unilever met hun in 2021 ingevoerde Responsible Sourcing Policy zijn besproken. Nieuwe leveranciers moeten formeel bevestigen dat ze aan de vereisten in dit beleid voldoen of deze overtreffen, voordat ze in de systemen van Unilever worden opgenomen. Unilever gaf aan dat hier grote vooruitgang mee is geboekt.

Wolters Kluwer

Met Wolters Kluwer is gesproken over de stijging in vrijwillig verloop en de daling in de medewerkerstevredenheidsscore. Wolters Kluwer lichtte toe dat ze de medewerkerstevredenheidsscore vergelijken met de industrie benchmark. In deze benchmark zit het top kwartiel van de ondernemingen, dit levert een hoge score op die moeilijk te overtreffen is. De resultaten die Wolters Kluwer ziet komen overeen met wat er in de markt in het algemeen zichtbaar is. Een belangrijke factor is volgens hen pandemie moeheid. Wolters Kluwer heeft het programma voor welzijn en welbevinden verbeterd. Ook blijven ze aan (vertrekkende) medewerkers naar feedback vragen.

Daarnaast is gesproken over het aantal 'Speak up' meldingen wat laag lijkt (21) ten opzichte van de grootte van het werknemersbestand (19.800). Wolters Kluwer heeft toegelicht dat dit aantal ziet op de zaken die behandeld zijn door de 'Ethics and Compliance Committee'. Het omvat niet de meldingen die op lokaal niveau zijn afgehandeld. De RvB ontvangt deze meldingen niet. We hebben aangegeven dat deze meldingen juist ook hele relevante informatie kunnen bevatten en hebben erop aangedrongen dat Wolters Kluwer gaat onderzoeken of dit niet aangepast moet worden. Wolters Kluwer heeft toegezegd dit te bekijken.

Wolters Kluwer heeft in haar jaarverslag meer transparantie gegeven over diversiteit. Niet alleen wat betreft geslacht maar ook (waar het de US betreft) op het gebied van ras/ethniciteit. Wolters Kluwer gaf aan dat diversiteit op een bredere agenda is gebaseerd. In de US zit 60% van het werknemersbestand. Hier mag gerapporteerd worden over ras/ethniciteit. Dit is in andere landen weer verboden. Er worden veel trainingen gegeven op het gebied van diversiteit zowel aan managers als recruiters. Dit om ervoor te zorgen dat ze zich bewust zijn van het onderwerp en de vooroordelen die er onbewust kunnen zijn. Met als doel een inclusieve organisatie te zijn.

Ondanks dat 'customer focus and relationships' het hoogste level van materialiteit in de materialiteitsmatrix heeft, wordt er niet gerapporteerd over NPS scores. We hebben Wolters Kluwer gevraagd of het, gezien het belang hiervan, mogelijk is om op een hoger niveau te rapporteren over deze scores.

Wolters Kluwer gaf aan dit niet te willen doen gezien de commerciële gevoeligheid van de informatie. Dit zal vermoedelijk onderwerp van gesprek blijven in de dialoog.

Ook hebben we er bij Wolters Kluwer op aangedrongen om het gewicht van de 'STI non-financial doelstellingen' te verhogen. Het aantal doelstellingen is teruggebracht met als doel de focus te vergroten maar het gewicht is gelijk gebleven. Wolters Kluwer gaf aan dat dit jaar voor het eerst de doelstellingen uitgerold zijn naar het gehele management. Ze gaven aan een stap voor stap benadering te hanteren. Een volgende stap zal zijn om het gewicht te verhogen. Ze wilden nog niet toezeggen dat dit komend jaar zal zijn. Hier zullen wij wel op aandringen.

5. Stembeleid & Corporate Governance

Corporate governance, of goed ondernemingsbestuur, heeft betrekking op de verhoudingen tussen de verschillende actoren van een onderneming zoals de Raad van Bestuur (RvB), de Raad van Commissarissen (RvC), aandeelhouders en andere belanghebbenden. Rekenschap, transparantie en toezicht spelen hierbij een centrale rol. De beleggingsfondsen beleggen onder andere in beursgenoteerde ondernemingen en zijn daardoor ook aandeelhouder. Door actief gebruik te maken van aandeelhoudersrechten kan PMA invloed uitoefenen op de onderneming. Het gaat hierbij om het benoemen van bestuurders, het goedkeuren van jaarstukken en in sommige gevallen kan het zich uitspreken over het beloningsbeleid. De beleggingsfondsen doen dit onder andere door deel te nemen aan de besluitvorming op de aandeelhoudersvergadering (stemmen). Door gebruik te maken van het stemrecht kunnen de beleggingsfondsen invloed uitoefenen op ondernemingen en invloed aanwenden om een betere corporate governance te stimuleren bij de ondernemingen. Een goede corporate governance draagt bij aan de lange termijn waardecreatie.

5.1. PMA als actief aandeelhouder

De Nederlandse Corporate Governance Code schrijft voor dat institutionele beleggers zoals pensioenfondsen een beleid moeten hebben ten aanzien van het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin zij beleggen. Daarbij wordt van de institutionele belegger gevraagd om minstens eenmaal per jaar aan te geven hoe invulling wordt gegeven aan het stembeleid. Daarnaast stelt de Corporate Governance Code dat de institutionele belegger minimaal eenmaal per kwartaal moet aangeven hoe hij stemde op de aandeelhoudersvergaderingen.

PMA voldoet aan de bepalingen van de Corporate Governance Code. Op de website van Pensioenfonds Medewerkers Apotheken zijn de volgende documenten te vinden:

1. Stembeleid;
2. Rapportagetool waarbij gerapporteerd wordt hoe gestemd is per aandeelhoudersvergadering.

5.2. Stemgedrag PMA

Achtergrond

De eerste helft van het jaar is altijd een zeer drukke stemperiode. De meeste aandeelhoudersvergaderingen vinden namelijk in dit halfjaar plaats. Voor Europa en de Verenigde Staten is het de piek van het aandeelhoudersvergaderingseizoen. In diverse landen

werden de beperkende maatregelen tegen de verspreiding van het Corona-virus afgeschaald of helemaal opgeheven. Als gevolg is het aantal ondernemingen wat een hybride vergadering hield toegenomen, evenals het aantal ondernemingen wat alleen live een vergadering hield.

Aandeelhoudersvoorstellen

Dit jaar is, net zoals voorgaande jaren, een toename te zien van het aantal aandeelhoudersvoorstellen op zowel de E, S als de G. Dit geldt met name voor de Verenigde Staten. De stijging van aandeelhoudersvoorstellen in dit continent heeft meerdere oorzaken. Er zijn enerzijds meer voorstellen ingediend en anderzijds heeft de Securities and Exchange Commission (SEC) meer verzoeken van ondernemingen om geen actie te ondernemen op ingediende aandeelhoudersvoorstellen afgewezen. De meeste aandeelhoudersvoorstellen werden ingediend bij banken, olie- en gasondernemingen en retail ondernemingen.

Naast de toename in het aantal aandeelhoudersvoorstellen steeg over het algemeen ook de steun voor de voorstellen. Het aantal aandeelhoudersresoluties wat teruggetrokken is voor de vergaderingen is gestegen. Dit wordt mede veroorzaakt door de toenemende steun die aandeelhoudersresoluties krijgen. Wij zien dit als een positieve ontwikkeling. Het betekent namelijk dat de indiener van het aandeelhoudersvoorstel en de onderneming afspraken hebben gemaakt in het voordeel van het aandeelhoudersvoorstel. Dit laat zien dat aandeelhoudersvoorstellen een pressiemiddel kunnen zijn om ondernemingen stappen te laten zetten.

Klimaat

Klimaatverandering was wederom een centraal thema dit stemseizoen. Meerdere ondernemingen legden hun

klimaatstrategie ter stemming aan de aandeelhouders voor (met uitzondering van Nederlandse ondernemingen). Duidelijk zichtbaar was dat de steun voor klimaat gerelateerde aandeelhoudersresoluties voor het merendeel blijft stijgen. Daarnaast heeft de aandacht voor klimaatverandering in toenemende mate invloed op de mate van steun voor bestuurdersverkiezingen. Dit heeft geleid tot meer TEGEN stemmen wat betreft (her)benoemingen van bestuurders die achterblijven in de klimaattransitie.

Stemactiviteiten van PMA

Wij stemden in het afgelopen halfjaar in totaal op **1.212 vergaderingen** op totaal **17.888 agendapunten**. Zie tabel 5.2.1. voor de regionale verdeling van vergaderingen over H1 2022.

TABEL 5.2.1 REGIONALE VERDELING H1 2022

Land	Aantal
Australië	15
Oostenrijk	4
België	12
Bermuda	7
Canada	71
Curaçao	1
Kaaimaneilanden	11
Denemarken	4
Frankrijk	55
Duitsland	51
Hong Kong	14
Ierland	12
Isle of Man	1
Israël	5
Italië	10
Japan	233
Jersey	6
Liberia	1
Luxemburg	7
Nederland	30
Noorwegen	12
Panama	1
Portugal	3
Singapore	15
Spanje	17
Zweden	35

Zwitserland	34
Verenigd Koninkrijk	55
VS	479

Op de website van Pensioenfonds Medewerkers Apotheken kunt u via het Vote Disclosure Systeem vinden hoe we gestemd hebben per aandeelhoudersvergadering.

Wij maken bij het uitoefenen van stemrechten gebruik van het stemplatform en analyses van Institutional Shareholder Services (ISS). ISS stelt aan de hand van het Achmea stembeleid specifieke analyses op. Zo past Pensioenfonds Medewerkers Apotheken voor elke steminstructie haar eigen op maat gemaakte stembeleid toe.

Het stembeleid is op de website te vinden en wordt doorlopend geactualiseerd op basis van wereldwijde trends op het gebied van corporate governance, ons stemgedrag bij controversiële agendapunten en overige actualiteiten. Voordat een definitieve stem wordt uitgebracht, besteden we extra aandacht aan controversiële agendapunten. Het uiteindelijke besluit wordt genomen op basis van de specifieke feiten en omstandigheden van het agendapunt.

Er wordt niet altijd met het management van de onderneming meegestemd. In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van het aantal tegenstemmen per fonds. Het grootste aantal tegenstemmen betrof tegenstemmen tegen managementvoorstellen. Het ging hier onder andere om de (her)benoemingen van bestuurders. Redenen voor tegenstemmen waren onder andere:

- Onvoldoende onafhankelijkheid bestuurder
- Bestuur voldeed niet aan de diversiteitsvereisten
- Tekort geschoten in het beheren en/of beperken van ESG-risico's
- Te lange bestuurstermijn

Ook betrof het vaak beloningsstructuren die als excessief, onvoldoende toegelicht en niet transparant genoeg beoordeeld worden, of waar een link met de prestaties van de onderneming ontbreekt. Dit kwam zowel terug in beloningsbeleid als beloningsverslagen. Van de grootste bijdragers aan de CO2 uitstoot (olie en gas-, staal-, cement-, nutsbedrijven) werd verwacht dat er klimaatgerelateerde performance targets in de beloning waren opgenomen. Indien dit niet het geval was werd er tegen het beleid/verslag gestemd. De categorie Overig ontving ook regelmatig een tegenstem. Klimaattransitieplannen van ondernemingen zijn onder deze categorie opgenomen. Ook de stemmen voor een aandeelhoudersresolutie houden impliciet een stem tegen het management in en zijn door ons meegenomen in onderstaand percentage van tegenstemmen.

TABEL 5.2.2 OVERZICHT TEGENSTEMMEN H1 2022¹

Totaal aantal stemmen	% Tegen stemmen
3.328	19%

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS

De managementresoluties kunnen worden onderverdeeld in een zestal hoofdthema's: benoeming bestuurders, beloningsbeleid, uitgifte aandelen, routinezaken, fusies & overnames en overig. Onder routinezaken wordt bedrijfsvoering verstaan. Denk hierbij aan het aanstellen van de accountant, wijzigen van statuten en beslissingen omtrent het vaststellen van dividend. Onder het thema overig vallen onder andere klimaatstrategieën van de onderneming en sociale rapportages. In dit halfjaar zijn de meeste stemmen uitgebracht voor benoeming bestuurders, routinezaken en beloning.

TABEL 5.2.3 STEMACTIVITEITEN PER HOOFDTHEMA¹

	Voor	Tegen
Benoeming bestuurder	87%	13%
Beloning	45%	55%
Uitgifte aandelen	92%	8%
Routine zaken	97%	3%
Fusie en overnames	91%	9%
Overig	71%	29%

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS

5.3. Agenderingsrecht aandeelhouders

Op aandeelhoudersvergaderingen kunnen aandeelhouders een voorstel agenderen, mits wordt voldaan aan de voorwaarden van het lokaal geldende agenderingsrecht. Deze aandeelhoudersresoluties kunnen betrekking hebben op de thema's klimaat, milieu & gezondheid, mensenrechten en goed bestuur. In het afgelopen halfjaar hebben wij **650 aandeelhoudersresoluties** beoordeeld en onze stem uitgebracht. In onderstaande tabel zijn de resoluties per fonds en per thema opgenomen. Bij de fondsen kunnen dezelfde resoluties voorkomen.

TABEL 5.3.1 AANDEELHOUDERSRESOLUTIES H1 2022¹

Thema	Aantal	Voor	Tegen
Overig (o.m. Politieke Donaties)	96	82%	18%
Beloning	32	72%	28%
Benoeming Bestuurder	173	78%	22%
Milieu en Gezondheid	131	81%	19%
Routine	96	36%	64%
Goed Bestuur	41	76%	24%
Mensenrechten	60	93%	7%
Sociaal	21	24%	76%

¹ Bron: Achmea Investment Management

Wij toetsen de afzonderlijke aandeelhoudersvoorstellen op inhoud, wenselijkheid, werkbaarheid en effect. Dat betekent dat wij niet in alle gevallen voor een resolutie zullen stemmen, ook al past deze binnen onze speerpuntthema's. In onderstaand overzicht staan onze steminstructie per thema voor deze resoluties.

Klimaat

Alphabet

As You Sow heeft een resolutie bij **Alphabet** ingediend waarin ze Alphabet vragen om een verslag op te stellen over locatie specifiek waterrisicobeheer en -metriek. Op deze wijze kunnen aandeelhouders meten of de onderneming haar waterrisico's voldoende beheert.

Alphabet benoemt in haar Water Stewardship-paper 2021 specifieke informatie over datacenters en in haar Milieuverslag met water verband houdende maatstaven, namelijk totale onttrekking, verbruik en lozing. Voor verantwoord rentmeesterschap van datacenters wijst de onderneming op waterefficiëntie-initiatieven en op de aanpak vanuit de gemeenschap. Alphabet heeft ook een doelstelling voor 2030 om 120% van de gemiddelde hoeveelheid verbruikt water weer aan te vullen.

Aandeelhouders hebben baat bij aanvullende informatie over locatie specifieke risicobeperkende maatregelen. Met name in gebieden met watertekorten. Ook hebben aandeelhouders voordeel wanneer er wordt gerapporteerd over de metriek van het waterverbruik, zodat uitgebreid kan worden beoordeeld hoe de onderneming omgaat met de risico's van klimaatverandering en waterschaarste. Om deze

reden heeft het pensioenfonds VOOR de resolutie gestemd. Van de aandeelhouders stemde 22,5% voor de resolutie. De resolutie is daarmee niet aangenomen.

Arbeidsnormen

Amazon.com

Op de aandeelhoudersvergadering van **Amazon** zijn meerdere resoluties ingediend, waaronder gerelateerd aan arbeidsnormen. De indiener van de resolutie verzoekt Amazon.com een verslag over gezondheids- en veiligheidsverschillen tussen werknemers openbaar te maken. De indiener vraagt specifiek naar publicatie van een rapport over (1) de vraag of de gezondheids- en veiligheidspraktijken van Amazon aanleiding geven tot raciale en genderongelijkheden in de letselpercentages onder magazijnmedewerkers en (2) de impact van dergelijke ongelijkheden op de lange termijn inkomsten en carrièremogelijkheden van magazijnmedewerkers die tot vrouwen en minderheden behoren.

Amazon geeft al uitgebreide informatie over gezondheid en veiligheid op de werkvloer. Ondanks deze informatie hebben aandeelhouders er baat bij als zij het beleid, de programma's en de toezichtmechanismen op het gebied van veiligheid op de werkvloer beter zouden kunnen begrijpen en beoordelen. Om deze reden heeft het pensioenfonds VOOR de resolutie gestemd. Van de aandeelhouders stemde 12,7% voor de resolutie, daarmee is deze resolutie afgewezen.

Biodiversiteit

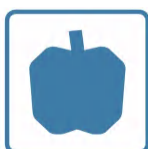
Metro Inc.

M DAC heeft een resolutie bij **Metro** ingediend ten aanzien van het behoud van biodiversiteit. In de resolutie wordt Metro verzocht om in de gedragscode voor haar leveranciers eisen te specificeren omtrent commitment voor het behoud van de biodiversiteit.

Metro heeft een gedragscode voor leveranciers. Hierin is opgenomen dat Metro streeft om goederen en diensten te kopen van leveranciers die in alle stadia van de productiecyclus een milieuverantwoorde werkwijze hanteren. Op bepaalde gebieden in de gedragscode zijn criteria vastgesteld op basis van specifieke kwesties. Een voorbeeld hiervan is ontbossing tegengaan door middel van

het gebruik van palmolie te beperken in de huiskamerproducten.

Aandeelhouders hebben baat bij aanvullende informatie over de wijze waarop Metro de impact van haar leveranciers op biodiversiteit beheert. En hoe ze de gedragscode en het managementbeleid kunnen versterken opdat leveranciers kunnen voldoen aan hun toezeggingen om de biodiversiteit in stand te houden. Om deze redenen heeft het pensioenfonds VOOR de resolutie gestemd. Van de aandeelhouders stemde 37,1% voor de resolutie. De resolutie is daarmee niet aangenomen.

Gezondheid

Gilead

Een groep aandeelhouders, waaronder Achmea IM, hebben een aandeelhoudersresolutie ingediend bij **Gilead** omtrent haar lobbyactiviteiten. Gilead wordt in het voorstel verzocht een beoordeling door een derde partij uit te laten voeren en te rapporteren over de afstemming van haar lobbyactiviteiten op haar openbare beleidsstandpunt en publieke verklaringen.

Gilead maakt op haar website haar politieke bijdragen bekend en het deel van de betalingen aan handelsverenigingen dat voor politieke doeleinden wordt gebruikt. De onderneming maakt het toezichtbeleid van de raad van bestuur bekend en verklaart dat de raad van bestuur toezicht houdt op politieke en lobbyactiviteiten via de 'Nominating and Corporate Governance Committee', dat regelmatig betalingen en beleidslijnen evalueert. Volgens de proxyverklaring van de raad van bestuur is de onderneming van plan om informatie openbaar te maken over betrokkenheid bij handelsverenigingen en het proces van de onderneming om te beoordelen of het op één lijn zit met haar eigen waarden en die van belangenorganisaties. Hoewel de onderneming in het verleden wel eens beleidsstandpunten openbaar heeft gemaakt, lijkt de website van Gilead op dit moment geen informatie te geven over beleidsstandpunten. Gilead maakt bekend dat het handelsverenigingen steunt die gelobbyd hebben tegen hervormingen van de gezondheidszorg die de prijzen van geneesmiddelen op recept zouden verlagen.

Aanvullende informatie over de beleidsstandpunten van de onderneming en de congruentie tussen haar standpunten over toegankelijkheid en betaalbaarheid en haar lobbyactiviteiten zou aandeelhouders nuttige informatie verschaffen over de manier waarop de onderneming de daarmee samenhangende risico's beheert. Om deze reden heeft het pensioenfonds VOOR de resolutie gestemd. Van de aandeelhouders stemde 49,9% voor de resolutie, daarmee

is deze resolutie afgewezen. Er loopt nog een onderzoek of Gilead de blanco stemmen mocht meetellen bij de tegenstemmen. Indien dit niet het geval is zal het aantal voorstemmen meer zijn. We houden de uitkomst in de gaten. De mate van steun is wel dusdanig hoog dat Gilead hier actie op moet ondernemen.

Johnson & Johnson

Oxfam America en Achmea IM hebben een voorstel ingediend waarin wordt gevraagd dat Johnson & Johnson rapporteert over hoe overheidssteun de strategie van het bedrijf beïnvloedt inzake toegang tot COVID-19 vaccins. Het is het tweede jaar dat de resolutie is ingediend.

Johnson & Johnson verschaft enige informatie over haar prijsstelling van het COVID-19 vaccins, door te verklaren dat deze in lijn zal zijn met het Bill & Melinda Gates Foundation kader. Deze beschrijving is enigszins vaag en het geeft aandeelhouders geen duidelijk beeld van de toekomstige prijsstelling. De website van Johnson & Johnson vermeldt dat het, als onderdeel van haar commitment om eerlijke toegang te verlenen, tot 900 miljoen vaccins heeft toegezegd aan de Afrikaanse Unie en de COVAX-faciliteit. De raad van bestuur geeft verder haar commitment aan om de kosten te drukken en de toegang tot geneesmiddelen te verbeteren. Het Janssen U.S. Transparency Report verschaft inzicht in besluitvorming over prijsstelling en toegankelijkheid. Johnson & Johnson is echter niet transparant over de manier waarop het in de prijsstelling rekening heeft gehouden met overheidsfinanciering voor de ontwikkeling van COVID-19 vaccins en andere toegankelijkheidsbeslissingen, noch over hoe het er in de toekomst rekening mee zal houden.

Rapportering over hoe overheidssteun de strategie van Johnson & Johnson heeft beïnvloedt inzake toegang tot COVID-19 vaccins kan aandeelhouders ten goede komen bij de beoordeling van het toezicht van de onderneming op de daaraan verbonden risico's, zonder dat dit een onnodige belasting voor de onderneming vormt. Om deze reden heeft het pensioenfonds VOOR de aandeelhoudersresolutie gestemd. In totaal geeft 33,4% voor de resolutie gestemd. De resolutie is hiermee afgewezen. In 2021 was de mate van steun 31,3%.

Mensenrechten

Apple

Op de aandeelhoudervergadering van **Apple** op 4 maart 2022 diende een aandeelhouder een resolutie in gerelateerd aan burgerrechten. De indiener van het voorstel vraagt Apple om toezicht te houden op en verslag uit te brengen over een onderzoek uit te voeren door een onafhankelijk derde partij naar raciale gelijkheid, waarin de negatieve gevolgen van het

beleid en de handelwijze van de onderneming voor de burgerrechten worden geanalyseerd.

Apple heeft een aantal constructieve maatregelen genomen om raciale ongelijkheid en onrechtvaardigheid aan te pakken. Zo heeft de onderneming 100 miljoen dollar uitgetrokken voor haar initiatief 'Racial Equity and Justice Initiative', dat zich richt op het vergroten van de toegang tot onderwijs, het bepleiten van hervorming van het strafrecht en het wegnemen van belemmeringen voor zwarte en bruine ondernemers. Ook geeft Apple aan dat haar mensenrechtenbeleid is gebaseerd op relevante VN-richtlijnen. Daarnaast voert zij een mensenrechtenanalyse uit om risico's te identificeren en te verhelpen. Apple is echter onder vuur komen te liggen vanwege problemen met de burgerrechten op de werkplek, die hebben geleid tot de oprichting van de #AppleToo-beweging, bestaande uit huidige en voormalige Apple werknemers. Sommige werknemers hebben hun bezorgdheid geuit over verbaal geweld, seksuele intimidatie, represailles en discriminatie. Bovendien maken werknemers met een diversiteitsachtergrond nog steeds slechts twaalf procent uit van de leidinggevende functies binnen het bedrijf.

Het pensioenfonds heeft VOOR het aandeelhoudersvoorstel gestemd. Een objectieve audit door een derde partij, die de impact van het beleid en de handelswijze van het bedrijf op de burgerrechten beoordeelt, kan helpen om recente controverses aan te pakken. Het zou aandeelhouders ook kunnen helpen bij de beoordeling van de doeltreffendheid van Apple's maatregelen op het gebied van rassengelijkheid en het beheer van de daarmee samenhangende risico's. Van de aandeelhouders stemde 52,8% voor de resolutie, daarmee is deze resolutie aangenomen.

Lobbying

United Parcel Service

Boston Trust Walden Company en enkele mede-indiener, waaronder Achmea IM, hebben voor de tweede keer een resolutie ingediend waarin ze **United Parcel Service (UPS)** vragen om verslag uit te brengen over lobbyactiviteiten en -uitgaven.

UPS maakt enige informatie bekend over waarom het lobbyt en over haar goedkeurings- en toezichtsproces voor lobbyuitgaven. De afdeling Public Affairs beheert de lobbyactiviteiten, inclusief betalingen aan handelsverenigingen, en brengt regelmatig verslag uit aan de raad van bestuur. UPS maakt echter geen informatie bekend over haar deelname aan handelsverenigingen, inclusief het bedrag van de betaalde contributies of het deel van de betalingen aan handelsverenigingen dat gebruikt wordt voor

lobbydoeleinden. De informatie die UPS verschaft over betalingen aan beroepsverenigingen heeft enkel betrekking op bedragen voor politieke bijdragen. Uitgaven met betrekking tot het beïnvloeden van wetgeving zijn niet opgenomen in rapportages. Bovendien geeft het bedrijf geen geaggregeerde of gespecificeerde informatie over haar lobbyuitgaven op federaal of staatsniveau, noch over prioriteiten in het overheidsbeleid voor dergelijke activiteiten.

Verbeterde transparantie zou de aandeelhouders in staat stellen de uitgebreide politieke activiteiten van UPS en het beheer van de daarmee samenhangende risico's en kansen beter te beoordelen, met name die welke verband houden met de financiering van indirecte lobby-standpunten die in strijd kunnen zijn met de eigen verklaarde bedrijfsstandpunten. Om deze redenen heeft het pensioenfonds VOOR de resolutie gestemd. Van de aandeelhouders stemde 29,2% voor de resolutie. Dit percentage is een stijging ten opzichte van vorig jaar (25,3%). Ondanks de stijging van de steun is geen meerderheid van de stemmen behaald waardoor het voorstel is afgewezen.

5.4. Corporate Governance ontwikkelingen

Analyse Algemene Vergadering van Aandeelhouders seizoen in Nederland

Stijging aantal live en hybride vergaderingen

Als gevolg van het geleidelijk opheffen van de beperkende maatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus vonden er weer veel live en hybride Algemene Vergaderingen van Aandeelhouders (hierna: AvA's) plaats. Maar 15% van de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen hield een uitsluitend virtuele vergadering. Dit betrof onder andere Philips en AkzoNobel. Gezien de gevoeligheid omtrent deze vergaderingen op het gebied van beloningen werd dit door ons als zeer teleurstellend ervaren.

Naast de terugkeer van de live vergaderingen zijn ook de hybride varianten goed ontvangen. Bij de hybride vergaderingen kon men beter dan vorig jaar op afstand (vervolg-)vragen stellen. Dit verbeterde de mogelijkheid om discussie te kunnen voeren.

De vergaderingen van ING Groep en Shell werden verstoord door klimaatactivisten. De vergadering van ING werd als gevolg hiervan voor enkele minuten uitgesteld. De vergadering van Shell moest bijna 3 uur worden uitgesteld om de activisten uit de vergaderzaal te verwijderen zodat de AvA kon plaatsvinden.

Net als vorig jaar was er ook dit jaar weer een stijging in het aantal uitgebrachte stemmen op de AvA's. Zowel bij de AEX- als de AMX ondernemingen. Bij de AEX ondernemingen was het percentage uitgebrachte stemmen 76,9% t.o.v. 75,8% in 2021. En bij AMX ondernemingen was het percentage 72,3% t.o.v. 70,9% in 2021.

Stijging aantal tegenstemmen bij managementvoorstellen

In totaal waren er 1.039 agendapunten geagendeerd op de AvA's van de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Ondernemingen reageren actiever op zorgpunten van aandeelhouders die in aanloop naar de vergadering geuit zijn, zo hebben we het volgende gezien: ☒

- 6 managementvoorstellen werden teruggetrokken voor de vergadering. ☒
- 1 managementvoorstel werd door de onderneming aangepast voor deze ter stemming werd gebracht.

Dit is een positieve ontwikkeling.

Ook dit jaar stond er 1 aandeelhoudersvoorstel geagendeerd, namelijk het voorstel van "Follow This" bij Shell. Follow This dringt in dit voorstel aan op scherpere klimaatdoelen die naar hun mening meer in lijn zijn met het klimaatverdrag van Parijs.

Van de managementvoorstellen waren er 46 voorstellen die te maken kregen met meer dan 20% tegen stemmen. Het

grootste aantal van deze resoluties betrof beloning gerelateerde managementvoorstellen (beleid en verslag). Dit soort voorstellen bedroeg 45% van de voorstellen waar veel tegenstemmen waren (ten opzichte van 39% in 2021). Er was dit jaar een grote stijging van het aantal tegenstemmen met betrekking tot (her)benoemingen van de leden van Raden van Bestuur en de Raden van Commissarissen. Dit jaar bedroeg deze categorie 23% van het aantal managementvoorstellen met veel tegenstemmen. Dit ten opzichte van 8% in 2021. Deze stijging is ook zichtbaar bij de uitgebrachte stemmen voor het pensioenfonds. Dit is mede het gevolg van het aangepaste stembeleid waarin is opgenomen dat bestuurders verantwoordelijk worden gehouden voor hoe zij ESG-risico's beheren en mitigeren.

Weinig actie Raad van Commissarissen bij 'afgekeurd' beloningsverslag

Net als afgelopen jaar waren er veel tegenstemmen ten aanzien van beloningsverslagen. Maar helaas wordt hier door de Raad van Commissarissen weinig actie op ondernomen. Zelfs wanneer er dusdanig veel stemmen zijn dat een verslag wordt 'afgekeurd'. De stem op het beloningsverslag is een zogenaamde 'adviserende stem'. De onderneming is niet verplicht hier gevolgen aan te verbinden. Met het oog op goede corporate governance is er uiteraard wel de verwachting dat wanneer er veel tegenstemmen zijn dit leidt tot gesprekken en mogelijk aanpassingen. Het gebrek aan actie door de Raad van Commissarissen kan er toe leiden dat tegen hun herbenoeming wordt gestemd.

Een beloningsverslag dat erg veel tegenstemmen ontving was van Philips. Het beloningsverslag ontving 79,4% tegen stemmen. Aangezien het een adviserende stem betreft, heeft het geen automatische gevolgen voor de bonussen. De bonussen zijn al uitgekeerd. Philips heeft aangegeven in gesprek te gaan met aandeelhouders over deze uitslag. De reactie van Philips tijdens de vergadering over deze uitslag was teleurstellend. Wanneer er geen actie door Philips wordt ondernomen naar aanleiding van de uitslag is het zeer waarschijnlijk dat dit gevolgen gaat hebben op de herbenoemingen volgend jaar.

Klimaatplannen blijven een uitdaging

Dit geldt zowel voor de ondernemingen als voor aandeelhouders. Klimaat was 1 van de 3 onderdelen van de focusletter die Eumedion in het najaar van 2021 naar Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen heeft uitgestuurd. De focusletter bevat onderwerpen die besproken zullen worden in de dialogen in aanloop naar de aandeelhoudersvergaderingen. Van de grootste Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen (62 ondernemingen) heeft 76% een bepaalde vorm van een klimaatplan met in ieder geval 1 CO2 reductie doelstelling hierin opgenomen. 42% van de ondernemingen hebben een net-zero target voor scope 1, 2 en 3.

Van de doelen die zijn opgesteld door ondernemingen is 32% geverifieerd door het Science Based Target Initiative (SBTi) .

Meerdere ondernemingen hebben een verzoek ingediend voor verificatie door de SBTi maar momenteel is er sprake van een doorlooptijd van 1,5 jaar om de cijfers te laten valideren. Het is lastig om als aandeelhouder in te schatten hoe uitdagend de doelen zijn die ondernemingen stellen. Ook omdat ondernemingen van verschillende basisjaren uitgaan en diverse methodes gebruiken om scope 3 emissies te berekenen. Sommige ondernemingen maken daarnaast gebruik van intensiteit doelstellingen terwijl andere ondernemingen zich richten op absolute emissie reductiedoelstellingen. De informatie over de klimaat gerelateerde activiteiten van de ondernemingen zijn verspreid over het jaarverslag, de website, toezichthouder rapportages en overige publicaties. Dit bemoeilijkt de inzichtelijkheid en vergelijkbaarheid. Een paar ondernemingen publiceren een samenhangend rapport waar al deze informatie verzameld wordt maar deze rapportages verschillen in detail en scope.

Wereldwijd zijn er veel aandeelhoudersresoluties ingediend op het gebied van klimaat. Bij Shell was wederom een aandeelhoudersvoorstel ingediend door Follow This. Opvallend hier was dat de steun voor het voorstel bij Shell is gedaald (ongeveer 20% t.o.v. 30% in 2021). Follow This is aan het onderzoeken wat de redenen hiervoor zijn. Follow This heeft meerdere voorlopige verklaringen benoemd. Dit omvat onder andere dat beleggers het verhaal van de grote gas- en olie ondernemingen aanvaarden dat de door de oorlog veroorzaakte crisis zwaarder weegt dan de klimaatcrisis. En dat beleggers terugkomen op de noodzaak van scope 3 doelstellingen. Wij zullen de definitieve uitkomst in de gaten houden.

Diversiteit verbreedt

Het 2e focuspunt uit de Eumedion focusletter betrof diversiteit. Uit de jaarverslagen en dialogen met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen blijkt dat hoewel 'geslacht' nog steeds het meest voorkomende diversiteitsonderwerp is, etniciteit als onderwerp toeneemt. Dit is vooral het geval bij ondernemingen met een grote blootstelling aan de VS. Enkele van deze ondernemingen rapporteerden in hun jaarverslag over de etniciteitsverdeling van het werknemersbestand in de VS. In de VS is het toegestaan deze data op te vragen en te publiceren. In Europa is dit niet het geval.

De recente discussies over het tegengaan van ongewenst en ontoelaatbaar gedrag hebben bij alle ondernemingen waarmee gesproken is in de dialogen de interne discussies geïntensiveerd. Er zijn als gevolg hiervan door de ondernemingen maatregelen genomen om de veiligheid en gezondheid op de werkvloer (op alle gebieden) te verzekeren. Ondernemingen willen een prettige, veilige, eerlijke, inclusieve en vertrouwelijke werkplek stimuleren waarin alle werknemers zichzelf kunnen zijn. Er is ook extra aandacht gegeven aan de verschillende meldingsprocedures en wat daar aan verbeterd kan worden. Ondernemingen worden aangemoedigd om informatie over diversiteit

openbaar te maken voor zover de nationale/regionale wetgeving dit toestaat.

Weinig informatie over de effectiviteit van due diligence procedures op het gebied van mensenrechten

Het 3e focuspunt van de focusletter van Eumedion betrof transparantie over due diligence op het gebied van mensenrechten. Ondernemingen werden gevraagd om robuuste procedures in te voeren voor het identificeren, beheersen en voorkomen van negatieve gevolgen voor de mensenrechten die van belang zijn voor de desbetreffende onderneming. Tijdens de dialogen was de focus op mensenrechten in de leveranciersketen. Bijna alle ondernemingen hebben een programma gericht op mensenrechten. Hier valt leveranciersscreening ook onder en due diligence activiteiten op het gebied van loon en arbeidsvoorwaarden. Ondernemingen verklaren dat zij voldoen aan verschillende richtsnoeren, zoals onder andere die van de OESO waar mensenrechten een belangrijke rol speelt. Er zijn meer ondernemingen die in hun programma engagement met leveranciers hebben opgenomen. Dit om mensenrechten volledig te verankeren in hun activiteiten om 'no harm' te bereiken en/of 'a force for good' te zijn. Dit zijn positieve ontwikkelingen.

De jaarverslagen van de ondernemingen bevatten wel veel informatie over de procedures en maatregelen maar minder over de effectiviteit van deze procedures. Ook maken ondernemingen relatief weinig bekend over de maatregelen die zij hebben genomen om na te gaan of leveranciers de gedragscode van de onderneming naleven. En over stappen die zijn ondernomen om negatieve gevolgen voor de mensenrechten te verzachten. In het algemeen geven ondernemingen geen gedetailleerde informatie over de wijze waarop zij besluiten om activiteiten in landen of gebieden waar conflicten heersen en/of mensenrechtenkwesties zijn vastgesteld voort te zetten of te stoppen. Het is voor aandeelhouders meestal onduidelijk in hoeverre het mensenrechtenbeleid van de onderneming in verschillende landen wordt toegepast. Hier zijn zeker nog stappen te zetten.

6. Bijlagen

6.1. Uitgangspunten van het Global Compact van de Verenigde Naties

Het UN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Bedrijven die het UN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

1e principe: Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en

2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

3e principe: Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;

4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;

5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en

6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

7e principe: Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;

8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en

9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

10e principe: Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het UN Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

6.2. Relevante bepalingen Nederlandse Corporate Governance Code (2016 versie)

Principe 4.1 De algemene vergadering

Principe: De algemene vergadering kan een zodanige invloed uitoefenen op het beleid van het bestuur en de raad van commissarissen van de vennootschap, dat zij een volwaardige rol speelt in het systeem van checks and balances binnen de vennootschap. Goede corporate governance veronderstelt een volwaardige deelname van aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering.

Relevante best practice bepalingen

4.1.1 Het toezicht van de raad van commissarissen op het bestuur omvat mede het toezicht op de verhouding met aandeelhouders.

4.1.5 Indien een aandeelhouder een onderwerp op de agenda heeft laten plaatsen, licht hij dit ter vergadering toe en beantwoordt hij zo nodig vragen hierover.

4.1.6 Een aandeelhouder oefent het agenderingsrecht slechts uit nadat hij daaromtrent in overleg is getreden met het bestuur. Wanneer één of meer aandeelhouders het voornemen hebben de agendering te verzoeken van een onderwerp dat kan leiden tot wijziging van de strategie van de vennootschap, bijvoorbeeld door het ontslag van één of meer bestuurders of commissarissen, wordt het bestuur in de gelegenheid gesteld een redelijke termijn in te roepen om hierop te reageren (de responstijd). De mogelijkheid van het inroepen van de responstijd geldt ook voor een voornemen

als hiervoor bedoeld dat strekt tot rechterlijke machtiging voor het bijeenroepen van een algemene vergadering op grond van artikel 2:110 BW. De desbetreffende aandeelhouder respecteert de door het bestuur ingeroepen responstijd, bedoeld in best practice bepaling 4.1.7.

Principe 4.3 Uitbrengen van stemmen

Principe: Deelname van zoveel mogelijk aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering is in het belang van de checks and balances van de vennootschap. De vennootschap stelt, voor zover het in haar mogelijkheid ligt, aandeelhouders in de gelegenheid op afstand te stemmen en met alle (andere) aandeelhouders te communiceren.

Relevante best practice bepalingen

4.3.1 Een aandeelhouder stemt naar eigen inzicht. Van een aandeelhouder die gebruik maakt van stemadviezen van derden wordt verwacht dat hij zich een eigen oordeel vormt over het stembeleid of de door deze adviseur verstrekte stemadviezen.

4.3.5 Institutionele beleggers (pensioenfondsen, verzekeraars, beleggingsinstellingen, vermogensbeheerders) plaatsen jaarlijks in ieder geval op hun website hun beleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursvennootschappen.

4.3.6 Institutionele beleggers plaatsen jaarlijks op hun website en/of in hun bestuursverslag een verslag van de uitvoering van hun beleid voor het uitoefenen van het stemrecht in het desbetreffende boekjaar. Daarnaast brengen zij ten minste eenmaal per kwartaal op hun website verslag uit of en hoe zij als aandeelhouders hebben gestemd op algemene vergaderingen. Dit verslag wordt op de website van de institutionele belegger geplaatst.

6.3. Lijst van ondernemingen; normatieve engagement

	Onderneming	Dialogo geïnitieerd	Normschending
1	Accenture Plc	15-7-2021	Arbeidsnormen
2	Alibaba Group Holding Ltd.	15-7-2021	Corruptie
3	Alphabet Inc. Class C	15-7-2021	Arbeidsnormen
	Alphabet Inc. Class C	15-7-2021	Corruptie
	Alphabet Inc. Class C	15-7-2021	Mensenrechten
4	Bayer AG	15-4-2022	Milieu
5	BASF	15-7-2021	Milieu
6	Carrefour SA	15-4-2022	Arbeidsnormen
7	Delta Air Lines, Inc.	15-1-2022	Arbeidsnormen
8	Deutsche Bank AG	15-7-2021	Corruptie
	Deutsche Bank AG	15-7-2021	Corruptie
9	Deutsche Bank AG /New York Branch/	15-7-2021	Corruptie
10	Exxon Mobil Corp.	15-7-2017	Milieu
	Exxon Mobil Corp.	15-7-2017	Milieu
11	Freeport-McMoRan, Inc.	15-1-2022	Mensenrechten
	Freeport-McMoRan, Inc.	15-1-2022	Milieu
12	ING Groep NV	15-1-2022	Corruptie
13	Kansai Electric Power Company, Incorporated	15-10-2021	Corruptie
14	Lyft, Inc.	15-1-2022	Arbeidsnormen
15	Meta Platforms, Inc.	28-3-2019	Mensenrechten
	Meta Platforms, Inc.	15-7-2021	Arbeidsnormen
	Meta Platforms, Inc.	15-7-2021	Arbeidsnormen
16	Mitsubishi Electric Corp.	15-1-2022	Arbeidsnormen
17	Rio Tinto plc	15-10-2020	Milieu
	Rio Tinto plc	15-1-2022	Mensenrechten
18	SAP SE	15-10-2021	Corruptie
19	Securitas AB	15-10-2021	Mensenrechten
20	Stellantis NV	15-4-2022	Milieu
21	Sumitomo Corporation	15-1-2022	Arbeidsnormen
22	Suncor Energy Inc.	15-4-2022	Milieu
23	Target Corporation	15-4-2022	Arbeidsnormen
24	Telefonaktiebolaget LM Ericsson	17-10-2021	Corruptie
25	The AES Corporation	15-4-2022	Mensenrechten
26	Tokyo Electric Power Co.	15-4-2022	Milieu
27	Uber Technologies, Inc.	15-7-2021	Arbeidsnormen
	Uber Technologies, Inc.	15-7-2021	Arbeidsnormen
	Uber Technologies, Inc.	15-7-2021	Mensenrechten

	Onderneming	Dialog geïnitieerd	Normschending
28	UBS Group AG	15-10-2021	Mensenrechten
29	Vestas Wind Systems A/S	4-12-2019	Arbeidsnormen
	Vestas Wind Systems A/S	15-7-2021	Mensenrechten
30	Wal-Mart Stores, Inc.	15-4-2022	Arbeidsnormen

6.4. Lijst van ondernemingen; Thematische engagement

	Onderneming	Sector	Land van herkomst	Engagement omschrijving
1	AbbVie, Inc.	Gezondheidszorg	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen
2	Amcor Ltd	Basismaterialen	Australië	Plastics
3	Aurobindo	Gezondheidszorg	India	Goede en Beschikbare Medicijnen
4	Bayer AG	Gezondheidszorg	Duitsland	Goede en Beschikbare Medicijnen
5	Berry Plastics Group Inc	Basismaterialen	Verenigde Staten	Plastics
6	Biogen Inc.	Gezondheidszorg	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen
7	Gilead Sciences, Inc.	Gezondheidszorg	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen
8	Greif Inc	Basismaterialen	Verenigde Staten	Plastics
9	Huhtamaki Oyj	Basismaterialen	Finland	Plastics
10	Johnson & Johnson	Gezondheidszorg	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen
11	LyondellBasell Industries NV	Basismaterialen	Verenigde Staten	Plastics
12	Mondi plc	Basismaterialen	Verenigd Koninkrijk	Plastics
13	Novartis AG	Gezondheidszorg	Zwitserland	Goede en Beschikbare Medicijnen
14	Roche Holding AG	Gezondheidszorg	Zwitserland	Goede en Beschikbare Medicijnen
15	Sealed Air Corporation	Basismaterialen	Verenigde Staten	Plastics

Colofon

Deze halfjaarrapportage Maatschappelijk Verantwoord Beleggen is een uitgave van Achmea Investment Management; opgesteld in januari /februari 2022.

Disclaimer

Achmea Investment Management B.V. ('Achmea IM') heeft de informatie in dit document met zorg samengesteld. De informatie is alleen bestemd voor gekwalificeerde beleggers en/of professionele beleggers zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht (Wft). Dit document is of bevat (i) geen aanbod of uitnodiging om financiële instrumenten te kopen, te verkopen of te verhandelen, (ii) geen beleggingsaanbeveling of beleggingsadvies, (iii) geen juridisch, fiscaal of ander advies. Achmea IM raadt u af een (beleggings)beslissing uitsluitend te baseren op de informatie in dit document. Raadpleeg in voorkomende gevallen een juridisch, fiscaal of andere adviseur. Achmea IM is niet aansprakelijk voor schade die het gevolg is van zo'n (beleggings)beslissing. De informatie in dit document is (mede) gebaseerd op informatie die Achmea IM van betrouwbaar geachte informatiebronnen heeft verkregen. Achmea IM garandeert niet de betrouwbaarheid van die bronnen en de juistheid en volledigheid van de van die bronnen verkregen informatie. De informatie in dit document is puur informatief en u kunt daaraan geen rechten ontleen. Alle informatie is een momentopname, tenzij uitdrukkelijk anders is aangegeven. Het verstrekken van dit document na de oorspronkelijke publicatiedatum is geen garantie dat de hierin opgenomen informatie op die latere datum nog juist en volledig is. Achmea IM heeft het recht om deze informatie zonder aankondiging te wijzigen. Het noemen van rendementen op beleggingen in dit document dient uitsluitend als uitleg en toelichting. Achmea IM spreekt daarmee geen verwachting uit over het rendement of koersverloop van die beleggingen. De waarde van uw belegging kan fluctueren en in het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst. U mag de informatie in dit document alleen voor eigen persoonlijk gebruik kopiëren.

U mag de informatie niet overnemen, vermenigvuldigen, distribueren of openbaren zonder schriftelijke toestemming van Achmea IM. Alle informatie (teksten, foto's, illustraties, grafisch materiaal, handelsnamen, logo's, woord en beeldmerken) blijft eigendom van of in licentie bij Achmea IM en wordt beschermd door auteursrecht, merkenrecht en/of intellectueel eigendomsrecht. Er worden geen rechten of licenties overgedragen bij gebruik van of toegang tot deze informatie. Achmea Investment Management B.V., statutair gevestigd te Zeist (KvK 18059537), beschikt over een vergunning als beheerder van beleggingsinstellingen zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht. Achmea Investment Management B.V. is ingeschreven in het register van de Stichting Autoriteit Financiële Markten onder nummer 15001209.

Disclaimer uitsluiting

Uitsluitingslijsten worden jaarlijks opgesteld. Hierbij wordt onder andere gebruik gemaakt van ESG-informatie van onafhankelijke dataleveranciers zoals ISS ESG en MSCI ESG-Research. Om tot een uitsluitingslijst te komen worden de door ons gebruikte marktbrede benchmarks gescreend op naleving dan wel overtreding van de ESG-normen zoals opgenomen in het MVB-beleid. Voldoet een land of ondernemingen op basis van de beschikbare ESG-informatie niet aan onze ESG-normen, dan komt deze in aanmerking voor uitsluiting van het beleggingsuniversum van de Achmea IM beleggingsfondsen. Zowel interne als externe portefeuille beheerders worden gevraagd te controleren of er posities in deze landen of ondernemingen in hun beleggingsportefeuilles voorkomen. Indien dit het geval is, worden zij gevraagd deze binnen een redelijke termijn te verkopen. Mutaties in de beleggingsportefeuilles, door bijvoorbeeld corporate actions, beleggingen buiten de reguliere benchmark of wijzigingen in de benchmark, worden tussentijds niet aan de uitsluitingslijsten getoetst. Ook wordt de beschikbare ESG-informatie niet getoetst op volledigheid. Hierdoor is het mogelijk dat er wordt belegd in landen en ondernemingen die op de uitsluitingslijst staan of die conform de in het MVB-beleid opgenomen ESG-normen, uitgesloten hadden moeten worden. Op het eerst volgende moment van het opstellen van de uitsluitingslijst wordt het proces, zoals hierboven geschetst weer gevolgd. Achmea IM kan geen garanties geven over de volledigheid en juistheid bij de vaststelling en implementatie van de uitsluitingslijsten. Wij aanvaarden daarvoor geen aansprakelijkheid.

Achmea IM kan geen garanties geven over de volledigheid en juistheid bij de vaststelling en implementatie van de uitsluitingslijsten. Wij aanvaarden daarvoor geen aansprakelijkheid.